

İnsan Hakları Savunucuları:

İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması

Bilgi Belgesi: 29

Bu gayri resmi çeviri İngilizce orijinalinden İnsan Hakları Ortak Platformu (www.ihop.org.tr) tarafından yapılmıştır.

Belgenin orijinali <http://www.ohchr.org/> internet adresinden temin edilebilir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1
I. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI HAKKINDA	2
A. İnsan hakları savunucuları ne yapar?	2
1. İnsan haklarının tümü herkes içindir	2
2. İnsan hakları her yerde	2
3. Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası eylem	3
4. İhlallere ilişkin bilgi toplanması ve yaygınlaştırılması	3
5. İnsan hakları ihlallerinin mağdurlarının desteklenmesi	3
6. Hesap verebilirliği sağlamaya ve dokunulmazlığa son vermeye yönelik eylem.....	3
7. Daha iyi yönetim ve hükümet politikasının desteklenmesi	4
8. İnsan hakları anlaşmalarının uygulanmasına katkı	4
9. İnsan hakları eğitimi ve öğretimi	4
B. Kimler insan hakları savunucusu olabilir?	5
1. İnsan haklarının profesyonel etkinliklerle desteklenmesi— ücret karşılığı veya gönüllülük temelinde	5
2. İnsan haklarının profesyonel olmayan bağlamda savunulması.....	6
C. İnsan hakları savunucuları için asgari bir standart gözetilir mi?	7
İnsan haklarının evrenselliğini kabul etme.....	7
Kim haklı, kim haksız- fark eder mi?.....	7
Barışçıl eylem.....	8
II. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINA YÖNELİK İHLALLER VE KARŞILAŞTIKLARI DİĞER GÜÇLÜKLER.....	8
A. İnsan hakları savunucularına karşı fiillerden örnekler	9
B. Kadın insan hakları savunucularının durumu	11
C. İnsan hakları savunucularının karşılaştıkları ihlallerin failleri	12
1. Devlet organları	12
1. Devlet organları	12
2. Devlet dışı aktörler	13
3. Devlet ve Devlet dışı aktörlerin pozitif rolü.....	13
III. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINA YÖNELİK BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KORUMASI VE DESTEĞİ.....	14
A. İnsan hakları savunucuları Bildirgesi	14
1. Hukuksal özellikler	15
2. Bildirgede yer alan hükümler	15
(b) Devletlerin görevleri	16
(c) Herkese düşen sorumluluklar.....	16
(d) Ulusal mevzuatın rolü.....	17
B. Genel Sekreterlik insan hakları savunucuları Özel Temsilcisi	17
1. Özel Temsilcinin resmi görevi	17
2. Özel Temsilcinin pratik faaliyetleri.....	17
(a) İnsan hakları savunucuları ile temaslar	17
(b) Devletlerle temaslar	18
(c) Diğer temel aktörlerle temaslar.....	18
(d) Tekil vakalar	18
(e) Ülke ziyaretleri	19
(f) Çalıştaylar ve konferanslar	20
(g) Stratejiler	20

(h) Raporlar	20
3. Lojistik ve kaynaklara ilişkin düzenlemeler—OHCHR'nin rolü.....	20
IV. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI ÇALIŞMALARINDA NASIL DESTEKLENİP KORUNABİLİR?.....	21
A. Devletlerin eylemleri	22
1. İnsan hakları savunucuları ile ilgili Bildirgenin kullanımı.....	22
2. Pratikte koruma	23
3. Tekil Devlet birimlerinin eylemleri.....	23
B. Devlet dışı aktörlerin eylemleri—sivil toplum ve özel sektör dahil.....	24
C. Birleşmiş Milletler bölümleri, ofisleri ve programları tarafından eylem	24
1. Ülke düzeyinde.....	25
2. Bölgesel ve uluslararası düzeylerde	25
D. İnsan hakları savunucularının eylemleri.....	26
1. İş kalitesi	26
2. Eğitim	26
3. İletişim ağları ve kanalları.....	26
4. Analiz	27
5. İnsan haklarında daha fazla Devlet korumasına yönelik destek.....	27
6. Koruma stratejileri.....	27
7. İnsan hakları savunucuları ile ilgili Bildirgenin kullanımı.....	27
EKLER	28
Kişilerin, Grupların ve Toplum Organlarının Evrensel Ölçekte Tanınmış İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Geliştirme ve Koruma Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi	28
İnsan hakları savunucuları Bildirgesi'nin ihlali ile ilgili iddiaların Özel Temsilciye sunulmasında izlenecek yollar	34

KISALTMALAR

ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
OHCHR	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
UNAIDS	Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIFEM	Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu
WFP	Dünya Gıda Programı
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Elinizdeki Genel Bilgilendirme Belgesi, paha biçilmez çalışmalarında insan hakları savunucularını desteklemek amacıyla hazırlanmıştır. Belge, en başta Devlet organlarına, ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlara, Birleşmiş Milletler personeline, özel sektörün önde gelen aktörlerine (ulus ötesi şirketler dahil) ve nihayet insan hakları savunucularına yöneliktir. Genel Bilgilendirme Belgesinin gözettiği bir başka kesim ise daha geniş anlamda kamuoyudur ve bu açıdan belge basın mensuplarına ve insan hakları savunucularının rolüne ve durumuna ilişkin bilgi veren diğerlerine de yararlı olabilir.

Daha özel olarak, Genel Bilgilendirme Belgesi şu amaçlara yöneliktir:

- İnsan hakları savunucuları ile sık sık temasta olan hükümetlere veya çeşitli resmi yetkililere “insan hakları savunucusunun” ne olduğuna ve ne tür işler yaptığına ilişkin kısa yoldan fikir vermek;
- İnsan haklarını savunma hakkını desteklemek;
- İnsan hakları savunucularının görevleri sonucunda oluşabilecek ters tepkilere karşı daha iyi korumak;
- İnsan hakları savunucularına tanıtım-savunu ve eğitim etkinliklerinde kullanabilecekleri bir araç sunmak.

Genel Bilgilendirme Belgesi ayrıca Kişilerin, Grupların ve Toplum Organlarının Evrensel ölçekte Tanınmış İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Geliştirme ve Koruma Hak ve Sorumlulukları Bildirgesinin¹ kısa bir analizini içermekte ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri İnsan Hakları Özel Temsilcisinin çalışmalarına ve çalışma yöntemlerine ilişkin özet bilgi vermektedir.

İnsan hakları savunucuları Bildirgesi, herkesin, insan haklarını koruma ve geliştirme sorumluluğunu belirtir. Bu açıdan ve belki de en önemlisi, Genel Bilgilendirme Belgesi daha çok sayıda insanı insan haklarını savurmaya ve insan hakları savunucusu olmaya özendirme amacını taşımaktadır.

---

¹ Bundan böyle “İnsan hakları savunucuları Bildirgesi” olarak anılacaktır. Metin için bkz. Ek I.

I. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI HAKKINDA

“İnsan hakları savunucusu”, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan haklarını geliştirmek veya korumak üzere etkinliklerde bulunan kişileri anlatmak amacıyla kullanılan bir terimdir. İnsan hakları savunucuları, en başta, ne yaptıklarıyla, eylemlerinin anlatımıyla (aşağıda kesim A) ve hangi koşullarda çalıştıklarıyla (aşağıda kesim B) tanımlanabilir ve terim de en iyi böyle açıklanabilir². Burada insan hakları savunucularının çalışmalarıyla ilgili olarak verilen örnekler kuşkusuz bu çalışmaların tamamını kapsamamaktadır.

A. İnsan hakları savunucuları ne yapar?

1. İnsan haklarının tümü herkes içindir

İnsan hakları savunucusu olmak isteyen bir kişi, kişiler veya gruplar adına herhangi bir insan hakkını (veya haklarını) konu alarak harekete geçebilir. İnsan hakları savunucuları, sivil ve siyasal hakların yaygınlaştırılmasını ve korunmasını, bu arada ekonomik, sosyal ve kültürel hakların geliştirilmesini, korunmasını ve yaşama geçirilmesini hedefler.

İnsan hakları savunucuları insan haklarıyla ilgili herhangi bir duyarlılığı gündeme alabilirler. Bunlar, örneğin yargısız infaz, işkence, keyfi tutuklama ve gözaltı, kadınlarda genital mutilasyon, ayrımcılık, istihdamla ilgili konular, zorla yerinden etme, sağlık hizmetlerine erişim, zehirli atıklar ve çevreye etkileri vb. olabilir. Savunucular, insan haklarını yaşam, yiyecek ve su, ulaşılabilir en yüksek sağlık standardı, yeterli barınma, ad ve ülke, eğitim, hareket özgürlüğü ve ayırım gözetilmemesi gibi çeşitli alanlarda savunabilirler. Kimi durumlarda da belirli nüfus kesimlerinin hakları ön plandadır. Örneğin kadınlar, çocuklar, yerli halklar, mülteciler, kendi ülkelerinde yerlerinden edilenler gibi; bu arada, ulusal, dinsel veya cinsel azınlıkların haklarının savunusu da söz konusu olabilir.

2. İnsan hakları her yerde

İnsan hakları savunucuları dünyanın her yerinde faaldir: İçerdeki silahlı çatışmalar yüzünden bölünmüş durumda olan ülkelerle birlikte bu anlamda istikrarlı ülkeler; demokratik olmayan ülkelerle birlikte demokrasinin yerleşik olduğu ülkeler; ekonomik olarak gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra “gelişmiş” olarak sınıflandırılan ülkeler. İnsan hakları savunucuları bu ülkelerde insan haklarını çeşitli bağlamlarda ve çeşitli güçlükler karşısında geliştirme ve koruma çabası içindedirler. Karşılaşılan sorunlar arasında HIV/AİDS, kalkınma, göç, yapısal uyum politikaları ve siyasal geçiş süreçleri de yer almaktadır.

---

² “İnsan hakları savunucusu” terimi insan hakları savunucuları Bildirgesi’nin 1998 yılında kabulünden bu yana giderek daha sık kullanılmaktadır. O zamana kadar insan hakları “aktivisti”, “profesyoneli”, “çalışanı” veya “gözlemcisi” terimleri daha yaygındı. “İnsan hakları savunucusu” terimi bunlara göre daha uygun ve yararlı bulunmuştur.

3. Yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası eylem

İnsan hakları savunucularının çoğunluğu, kendi topluluklarında ve ülkelerinde insan haklarına saygıyı sağlamak üzere yerel veya ulusal ölçekte çalışmalarını sürdürmektedir. Böyle durumlarda insan hakları savunucularının başlıca muhatapları belirli bir idari birimde veya ülkenin tümünde insan haklarına saygıyı sağlamakla yetkilendirilmiş resmi mercilerdir. Bununla birlikte, bölgesel veya uluslararası düzeyde faaliyet gösterenler de vardır. Bunlar, örneğin, bölgesel veya küresel ölçekte insan hakları durumunu izleyip bölgesel veya uluslararası insan hakları mekanizmalarına raporlar sunabilirler. Rapor sunulabilecek yerler arasında BM İnsan Hakları Komisyonu ile BM anlaşma organları da yer almaktadır³. İnsan hakları savunucularının çalışmaları giderek çeşitlilik kazanmaktadır. Odak noktayı yerel ve ulusal ölçekteki insan hakları konuları oluşturmakla birlikte, savunucular bölgesel ve uluslararası mekanizmalarla temasa geçerek kendi çalışmalarında bu mekanizmalardan yardım alabilmektedir.

4. İhlallere ilişkin bilgi toplanması ve yaygınlaştırılması

İnsan hakları savunucuları, insan hakları ihlallerini araştırmakta, bu konularda bilgi toplayıp raporlar hazırlamaktadır. Savunucular bu çerçevede örneğin raporlarını kamuoyunun dikkatine sunmak için lobi faaliyetleri yürütebilmekte, ayrıca araştırmalarından elde ettikleri sonuçların dikkate alınması ve insan hakları ihlallerinin kovuşturulması için önde gelen siyasal ve yargısal mercilere yönelebilmektedir. En yaygını, bu tür çalışmaların insan hakları kuruluşlarınca yürütülmesidir. Bu kuruluşlar, elde ettikleri bulguları düzenli aralıklarla rapor halinde yayınlamaktadır. Bununla birlikte, bilgiler insan hakları ihlalinin belirli bir somut örneği üzerinde odaklanan bir kişi tarafından da derlenip bildirilebilir.

5. İnsan hakları ihlallerinin mağdurlarının desteklenmesi

İnsan hakları savunucularının etkinliklerinin büyük bir bölümü, insan hakları ihlallerinin mağduru olan kişilerin desteklenmesi niteliğindedir. İhlallerin araştırılması ve bildirilmesi sürmekte olan ihlallerin sona erdirilmesine yardımcı olabilir, bunların tekrarlanmasını önleyebilir ve mağdurların durumu yargıya aktarmalarına destek sağlayabilir. İnsan hakları savunucularının kimileri profesyonel anlamda hukuksal yardım sağlar ve yargı süreçlerinde mağdurları temsil eder. Diğerleri ise mağdurlara rehabilitasyon ve danışma desteği verir.

6. Hesap verebilirliği sağlamaya ve dokunulmazlığa son vermeye yönelik eylem

İnsan hakları savunucularının çoğu insan hakları hukuk standartlarına saygı ve buna ilişkin hesap verebilirliği sağlamak için çalışır. En geniş anlamıyla bu, yetkililer nezdinde lobi çalışmalarını ve Devletin uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yaşama geçirmesini sağlayacak çabaları kapsar.

Daha özel durumlarda, hesap verebilirliğe odaklanma, insan hakları savunucularını kamusal forumlarda (örneğin basın organlarında) veya yargı organlarında, gerçekleşmiş insan hakları ihlallerinde mağdurlar adına tanıklığa yöneltebilir. Savunucular bu yolla belirli durumlarda

³ Uluslar arası insan hakları mekanizmaları hakkında daha fazla bilgi için örneğin bakınız, Bilgilendirme Belgeleri 10 (Rev.1), 15, 16 (Rev.1), 17 ve 27.

mağdurlar adına adaletin yerine gelmesine katkıda bulunurlar, dokunulmazlık örüntülerini kırarak olası başka ihlallerin önlenmesine yardımcı olurlar. Çok sayıda insan hakları savunucusu, bu amaçla oluşturulmuş kuruluşlar aracılığıyla, özel olarak ihlallerle ilgili dokunulmazlıkların kaldırılmasına odaklanmaktadır. Bu görevi edinenler ayrıca Devletin ihlallerin sorumlularını kovuşturma kapasitesini güçlendirmeye de çalışabilirler. Örneğin savcılara, yargıçlara ve polise bu konularda eğitim verilmesi bunun yollarından biridir.

7. Daha iyi yönetim ve hükümet politikasının desteklenmesi

Kimi insan hakları savunucuları, bir bütün olarak Hükümetin insan hakları alanındaki yükümlülüklerini yerine getirmesi konusuna odaklanabilir. Bunun bir yolu, Hükümetin insan hakları standartlarını yaşama geçirme sicilinin kamuoyuna açıklanması ve sağlanan ilerlemelerin izlenmesidir. Kimi savunucular iyi yönetişime odaklanır, demokratikleşmeyi destekler, rüşvet, yolsuzluk ve yetki suiistimalini önlemeye çalışır, halkı nasıl oy verileceği ve seçimlere katılmalarının önemi konusunda eğitir.

8. İnsan hakları anlaşmalarının uygulanmasına katkı

İnsan hakları savunucuları, özellikle kuruluşları aracılığıyla, uluslararası insan hakları anlaşmalarının fiilen yaşama geçirilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Birçok hükümet dışı kuruluş (HDK) ve hükümetler arası kuruluş, yoksul ve marjinal topluluklara barınma, sağlık hizmetleri ve sürdürülebilir nitelikte gelir getirici projeler yoluyla destek vermektedir. Bu kuruluşlar, temel becerileri kazandıracak eğitimler ve toplulukların enformasyona erişimini sağlamak için örneğin bilgisayar gibi donanım temin etmektedir.

Bu kesime özellikle dikkat etmek gerekmektedir. Bu kesimin üyeleri her durumda “insan hakları savunucuları” olarak tanımlanmamaktadır. Kendileri de çalışmalarını tanımlarken “insan hakları” terimine başvurmayabilmekte, bunun yerine örneğin “sağlık”, “konut” veya “kalkınma” gibi kendi etkinlik alanlarını yansıtan terimlere odaklanmaktadır. Gerçekten de, insan haklarını destekleyici nitelik taşıyan bu etkinliklerin çoğu genel olarak “kalkınma eylemi” şeklinde tanımlanmaktadır. Birçok HDK ve Birleşmiş Milletler organı bu kategoride yer almaktadır. Gerek bu kesimin gerekse diğer insan hakları savunucularının çalışmaları, insan hakları standartlarına saygı ve bunların korunmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu kesimler, etkinliklerine insan hakları savunucuları Bildirgesi tarafından sağlanacak korumaya gereksinimleri vardır ve bu korumayı hak etmektedir.

9. İnsan hakları eğitimi ve öğretimi

İnsan hakları savunucuları tarafından başlatılan bir diğer önemli girişim de insan hakları eğitimidir. Kimi durumlarda eğitim etkinlikleri, insan hakları standartlarının profesyonel çalışmalar bağlamında uygulanması biçimini almaktadır. Örneğin, yargıçlara, avukatlara, polise, askerlere veya insan hakları gözlemcilerine yönelik eğitimler gibi. Diğer örneklerde ise eğitim daha kapsamlı olabilmekte, okullarda ve üniversitelerde insan hakları öğretimi, genel kamuoyuna veya güç durumdaki nüfus kesimlerine insan hakları standartları konusunda bilgi verilmesi gibi çalışmaları içerebilmektedir.

Özetle, bilgi toplama ve yayma, tanıtım-savunu ve kamuoyunun harekete geçirilmesi çoğu durumda insan hakları savunucularının çalışmalarında başvurdukları en yaygın araçlar arasındadır. Bununla birlikte, bu bölümde de anlatıldığı gibi, insan hakları savunucuları

başkalarını güçlendirmek veya eğitmek amacıyla bilgi de sağlamaktadır. Savunucular insan haklarını fiilen yaşama geçirmek için gerekli maddi imkanların sağlanmasında aktif biçimde yer almaktadır— örneğin sığınacak yer, yiyecek sağlama, kalkınmayı güçlendirme vb. gibi). Savunucular, insanların kendi yaşamlarını biçimlendirecek kararlara katılmaları ve iyi yönetişimi güçlendirme adına demokratik dönüşüm için uğraş verirler. Toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulların iyileşmesine, toplumsal ve siyasal gerilimlerin hafifletilmesine, ülkede ve dünyada barışın inşasına, insan haklarına ilişkin ulusal ve uluslararası duyarlılığın gelişmesine katkıda bulunurlar.

B. Kimler insan hakları savunucusu olabilir?

Kimin insan hakları savunucusu olduğuna veya olabileceğine ilişkin özel bir tanımlama yoktur İnsan hakları savunucuları Bildirgesi bakınız ek I) “insan haklarına, insanların ve kişilerin temel özgürlüklerine yönelik bütün ihlallerin fiilen ortadan kaldırılmasına katkıda bulunan kişiler, gruplar ve derneklerden” söz etmektedir (baştan dördüncü paragraf).

Bu geniş kategorileştirme doğrultusunda, insan hakları savunucular, dünyanın en büyük kentlerinde merkezi olan hükümetler arası kuruluşlardan kendi yerel topluluklarında çalışan kişilere kadar insan haklarının gelişmesi ve gözetilmesi için çalışan herhangi bir kişi veya grup olabilir. Savunucular herhangi bir cinsiyetten, yaştan, dünyanın herhangi bir bölgesinden, her meslekten veya kökenden olabilir. Burada özellikle önem taşıyan nokta, insan hakları savunucularının salt HDK’lar ve hükümetler arası kuruluşlardan ibaret olmayıp, kimi durumlarda, resmi görevlilerin, memurların veya özel sektörden kişilerin de bu konumda yer alabileceklerinin görülmesidir.

1. İnsan haklarının profesyonel etkinliklerle desteklenmesi— ücret karşılığı veya gönüllülük temelinde

İnsan hakları savunucuları olarak en açık biçimde belirginleşenler, gündelik çalışmaları özel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yoğunlaşanlardır. Örneğin ulusal insan hakları kuruluşlarında görev yapan insan hakları gözlemcileri, insan hakları ombudsmanları veya insan hakları hukukçuları gibi.

Bununla birlikte, bir kişinin insan hakları savunucusu olarak tanımlanmasında en büyük önem taşıyan husus o kişinin unvanı veya çalıştığı kuruluşun adı değil, yapılan işin insan haklarıyla ilgili özüdür. Bir kişinin insan hakları savunucusu olabilmesi için “insan hakları aktivisti” olarak bilinmesi veya çalıştığı kuruluşun adında “insan hakları” sözünün geçmesi zorunlu değildir. Birleşmiş Milletlerde görev yapanların çoğu da, gündelik işleri farklı biçimde, örneğin “kalkınma” adı altında tanımlanmış olsa bile insan hakları savunucuları olarak çalışmaktadır. Bunun gibi, dünyanın çeşitli yörelerindeki HDK’ların insani duyarlılıklarla çalışma yürüten ulusal ve uluslararası personeli de insan hakları savunucuları olarak tanımlanabilir. Toplulukları HIV/AIDS konusunda bilgilendirenler, yerli halkların hakları için çaba gösterenler, çevre eylemcileri ve kalkınma gönüllüleri de insan hakları savunucuları olarak çok önemli roller üstlenmişlerdir.

Bu arada profesyonel olarak insan hakları savunuculuğu yapan, bunun karşılığında ücret alan çok sayıda kişi de vardır. Bununla birlikte, bu alanda gene profesyonel olarak çalışan, ancak bunu ücret almadan gönüllülük temelinde yapanlar da vardır. Genel olarak bakıldığında insan

hakları kuruluşlarının kaynakları sınırlıdır ve bu nedenle gönüllülük temelinde çalışmanın büyük bir değeri vardır.

Birçok profesyonel etkinlikte insan hakları çalışması her an gündemde değildir, ancak insan haklarıyla zaman zaman bağlantılı işler çıkabilir. Örneğin, ticaret hukuku alanında çalışan avukatlar insan haklarıyla ilgili konulara pek dahil olmayabilirler ve bu nedenle insan hakları savunucuları şeklinde tanımlanmaları da güç olur. Bununla birlikte, bu hukukçular bile zaman zaman insan haklarına katkıda bulunacak işler yapabilirler. Bunun gibi, sendika liderleri de birçoğu insan haklarıyla ilgili olmayan çeşitli işler yapmaktadır; ancak, sendikacılar da, çalışanların insan haklarını kollama adına işler yaptıklarında insan hakları savunucuları olarak tanımlanabilirler. Benzer biçimde, basın mensuplarının bilgi toplama ve bu bilgileri basın, radyo ve televizyon gibi kanallardan kamuoyuna sunma gibi geniş kapsamlı görevleri vardır. Bu genel rolleri ile bakıldığında basın mensupları insan hakları savunucuları sayılamaz. Ancak gene de birçok medya mensubu savunucu olarak da iş yapmaktadır. Örneğin, insan hakları ihlalleri konusunda haber yaptıklarında veya gözledikleri olaylara ilişkin tanıklık ettiklerinde durum böyledir. Öğrencilerini insan haklarının temel ilkeleri konusunda bilgilendiren öğretmenler de bu konumdadır. İnsan hakları ihlalleri mağdurlarının tedavi ve rehabilitasyonu ile ilgilenen doktorlar ve diğer sağlık görevlileri de bu tür çalışmalarını bağlamında insan hakları savunucuları olarak görülebilir. Hipokrat yemini gereği özel yükümlülükler üstlenen doktorlar da aynı kategoridedir.

Adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunanlar—yargıçlar, polis, avukatlar ve diğer temel aktörler—çoğu kez özel bir rol oynarlar ve bu konumdakiler örneğin organize suç örgütlerinin liderleri gibi güçlü çıkar çevreleri doğrultusunda kararlar almaları yönünde ciddi bir baskıyla karşılaşabilirler. Yargı sürecindeki bu aktörler adil ve yansız bir yargıya erişim için özel çaba harcadıklarında, dolayısıyla mağdurların insan haklarını güvence altına aldıklarında insan hakları savunucuları olarak iş yaptıkları söylenebilir.

Yukarıdakine benzer bir “özel çaba” nitelemesi, insan haklarıyla doğrudan ve açık bir ilişkisi olmayan diğer mesleklerle ve işlere de uygulanabilir. Bu işlerdeki kişiler, kimi durumlarda işlerini insan haklarına özel destek sağlayacak biçimlerde yürütebilirler. Örneğin, kimi mimarlar binalarını tasarlarken yapılaşmayla ilgili insan haklarını dikkate almaktadır. Örneğin, inşaatta çalışacak işçiler için yeterli geçici barınma imkânları sağlanması veya bina çocuklarla ilgili ise onların da görüşlerine başvurma gibi.

2. İnsan haklarının profesyonel olmayan bağlamda savunulması

Birçok insan, meslekleri veya işleriyle bağlantılı olmadan da insan hakları savunucuları olarak hareket etmektedir. Örneğin, cezaevlerindeki işkence olaylarına son verilmesine yönelik bir kampanya için diğer öğrencileri örgütleyen bir öğrenci insan hakları savunucusu sayılabilir. Kırsal alanda yaşayan bir kişi, fabrika atıkları yüzünden tarımsal arazilerin çevresel bozulmaya maruz kalmasına karşı diğerleriyle bir gösteri düzenlediğinde o da insan hakları savunucusu konumuna gelir. Hükümet içinde süregelen yolsuzluk ve rüşvet gibi olaylara karşı tutum alan bir siyasetçi, iyi yönetişimi savunduğundan ve bu tür rüşvet-yolsuzluk olayları kimi haklar için tehdit oluşturduğundan insan hakları savunucusudur. İnsan hakları ihlalleri faillerinin yargılandığı süreçlerde tanıklık yapan, söz konusu ihlallerin ele alınması durumunda uluslararası organlara veya yerel mahkeme ve yargı organlarına bilgi sağlayan kişilerde bu hareketleri ile insan hakları savunucuları sayılır.

Tüm dünyada insanlar, kendi koşullarında ve kendi yollarından insan haklarının yaşama geçirilmesine özlem duymaktadır. Kimi insan hakları savunucularının adları uluslararası planda bilinmektedir, ancak bu kişilerin çoğu bilinmemektedir. Yerel yönetimde görevli biri, hukukun üstünlüğünü gözeten bir polis veya haksızlıkları gözler önüne seren bir gösteri sanatçısı insan haklarının geliştirilmesinde rol oynayabilir. Asıl mesele, bu kişilerin insan haklarını destekleme adına nasıl hareket ettikleri ve kimi durumlarda da ‘özel bir çaba’ harcanıp harcanmadığıdır.

Kuşkusuz, insan hakları savunucularının aktif oldukları çok çeşitli bağlamları hep birlikte vermek mümkün değildir. Gene de, bütün savunucularda ortak olan bir yan başkalarına yardım etme, uluslararası insan hakları standartlarını gözetme kaygısı, eşitliğe ve ayırım gözetmeme ilkesine bağlılık, kararlılık ve birçok örnekte de cesarettir.

C. İnsan hakları savunucuları için asgari bir standart gözetilir mi?

İnsan hakları savunucusu olmak için özel bir “şart” gerekmemektedir ve insan hakları savunucuları Bildirgesi de, eğer istersek hepimizin böyle olabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte insan hakları savunucularında aranan “standart” karmaşık bir konudur ve Bildirge savunucuların hakları kadar sorumlulukları da olduğunu gene açık biçimde belirtmektedir. Bu Genel Bilgilendirme Belgesi üç ana konuya dikkat çekmektedir:

İnsan haklarının evrenselliğini kabul etme

İnsan hakları savunucuları, insan haklarının evrenselliğini, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde tanımlandığı içeriğiyle kabul etmelidirler⁴. Belirli kesimlerin sözcülüğünü üstlenmiş bir insan, bir yandan kimi hakları inkâr ederken aynı zamanda insan hakları savunucusu olma iddiasında bulunamaz. Örneğin, kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğini inkâr ederken erkeklerin insan haklarını savurma gibi bir durum kabul edilemez.

Kim haklı, kim haksız- fark eder mi?

Önem taşıyan ikinci husus ise, ileri sürülen savların geçerliğiyle ilgilidir. Bir kişinin, gerçek anlamda bir insan hakları savunucusu olabilmesi için ileri sürdüğü savlarda haklı olup olmadığı temel önemde değildir. Asıl turnusol kâğıdı, o kişinin bir insan hakkını savunup savunmadığıdır. Örneğin, bir grup savunucu, belirli bir kırsal topluluğun kuşaklarda üzerinde yaşayıp çiftçilik yaptığı toprakların mülkiyetine de sahip olma hakkını savunabilir. Böylece, aynı topraklar üzerinde hak iddia eden özel ekonomik çıkarlara karşı protestolar düzenleyebilir. Burada, toprağın mülkiyeti konusunda doğru bir yerde olmayabilirler. Ancak, hukuken böyle olsalar da olmasalar da, bu husus bu grupta yer alanları gerçek anlamda insan hakları savunucuları olmaktan alıkoyamaz. Temel mesele, bu kesimlerin duyarlılıklarının insan hakları kapsamına girip irmediğidir.

Bu son derece önemli bir konudur, çünkü birçok ülkede insan hakları savunucuları belirli bir tartışmanın bir yanında yer aldıkları için çoğu kez yanlış yolda sayılmaktadır. Böylece onlara “gerçek anlamda” insan hakları savunucuları olmadıkları söylenmektedir. Benzer biçimde,

⁴ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Bakınız Genel Bilgilendirme Belgesi no. 2, Uluslar arası İnsan Hakları Senedi (Rev.1).

siyasal mahkûmların veya silahlı muhalefet gruplarından kişilerin haklarını savunan kişiler de Devlet tarafından salt bu savunu nedeniyle söz konusu partilerin veya grupların destekçisi sayılmaktadır.

Oysa bu doğru bir tutum değildir. İnsan hakları savunucuları savundukları haklara ve bu hakları savunma haklarına göre tanımlanmalı ve öyle kabullenilmelidir.

Barışçıl eylem

Nihayet, insan hakları savunucuları Bildirgesi doğrultusunda, insan hakları savunucularının bütün eylemleri barışçıl olmalıdır.

II. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINA YÖNELİK İHLALLER VE KARŞILAŞTIKLARI DİĞER GÜÇLÜKLER

İnsan hakları alanındaki her çalışma insanı risk altına sokmaz ve kimi ülkelerde insan hakları savunucuları genel olarak iyi korunur. Gene de, savunuculara yönelik saldırıların ağırlığı ve boyutları zaman zaman ileri düzeylere varabilmektedir ve insan hakları savunucuları Bildirgesi'nin hazırlanmasına ve Genel Sekreterlik insan hakları savunucuları Özel Temsilciliğinin oluşturulmasında rol oynayan başlıca etmenlerden biri de budur.

Özel Temsilci, tüm ülkelerde insan hakları savunucularının durumuna ilişkin kaygılarını dile getirmiştir. Bu ülkeler arasında demokrasinin henüz yeni geliştiği ülkelerle birlikte kökleşmiş demokratik kurum, uygulama ve geleneklere sahip ülkeler de yer almaktadır. Bununla birlikte şu iki kategoriye özel vurgu yapılmıştır: (a) iç silahlı çatışmalara veya genel huzursuzluğa sahne olan ülkeler; ve (b) insan haklarına ilişkin güvencelerin hukuksal ve kurumsal güvencelerinin hiç olmadığı veya tam kurumsallaştırılmadığı ülkeler.

Dünyanın her köşesinde, çok sayıda insan hakları savunucusu kendi insan haklarının ihlali gibi durumlara maruz kalmıştır. İnfaz, işkence, dayak, keyfi gözaltı ve tutuklama, ölüm tehdidi, taciz ve aşağılanma, ayrıca hareket, ifade, örgütlenme ve toplantı özgürlüklerinin kısıtlanması, insan hakları savunucularının karşılaştıkları olumsuzluklar arasındadır. Savunucular arasında temelsiz suçlamalara, adil olmayan yargılamalara ve mahkûmiyetlere maruz kalanlar da vardır.

İhlaller, en yaygın biçimde, ya insan hakları savunucularını ya da işlerini yaptıkları mekanizmaları tehdit etmektedir. Zaman zaman, savunucu üzerinde baskı oluşturmak amacıyla ailelerini hedef alan ihlaller de görülmektedir. İnsan hakları savunucularından kimileri, korumaya çalıştıkları hakların niteliği nedeniyle daha büyük risk altındadır. Kadın insan hakları savunucuları ise zaman zaman toplumsal cinsiyete özel risklerle karşılaşmaktadır ve bu durum özel dikkat gerektirmektedir.

Pek çok örnekte, insan hakları savunucularına karşı gerçekleştirilen fiiller hem uluslararası hem de ulusal hukuk açısından suç oluşturmaktadır. Bununla birlikte kimi ülkelerde de, insan hakları savunucularına karşı kendisi uluslararası insan hakları hukukuna ters düşen yerel mevzuata başvurulmaktadır.

A. İnsan hakları savunucularına karşı fiillerden örnekler

Aşağıdaki paragraflar insan hakları savunucularının çalışmaları sırasında karşılaştıkları kimi insan hakları ihlallerini ve engelleri anlatmaktadır. Bu fiillerden bir bölümü yalnızca bir kez ortaya çıkmış olsa bile gerek insan hakları savunucuları gerekse aileleri üzerindeki olumsuz etkilerini yıllar sonra da sürdürmektedir. Örneğin ölüm tehdidi insan hakları savunucularını ve aile üyelerini gündelik rutinlerini tümüyle değiştirmeye, hatta ülkelerini terk ederek başka ülkelere geçici iltica talebinde bulunmaya bile zorlamaktadır.

Birçok insan hakları savunucusu, insan hakları alanındaki çalışmalarının doğrudan sonucu olarak cinayete kurban gitmiştir. Teşhis edilemeyen kişilerce veya kimi durumlarda güvenlik güçleri tarafından kaçırılan bu kişiler daha sonra ölü bulunmuş veya tamamen ortadan kaybolmuştur. Suikast girişimleri sonucunda ağır yaralanan, ameliyata alınanlar da vardır.

Dünyanın kimi yörelerinde ölüm tehditleri insan hakları savunucularını yaptıkları işten alıkoymak için yaygın biçimde kullanılmaktadır. Tehditler, telefonla veya mektupla genellikle belirsiz kişilerden gelmektedir. Bununla birlikte kimi durumlarda tehditlerde bulunanlar savunucular tarafından bilinen, ancak polis tarafından haklarında herhangi bir işlem yapılmayan kişilerdir. Cinayetlere ve ölüm tehditlerine karşı polisten ve yargıdan etkili bir tepki gelmemesi durumunda ortaya bir dokunulmazlık durumu çıkmakta, bu da ihlalleri teşvik etmekte ve süreklileştirmektedir.

İnsan hakları savunucuları kimi durumlarda kısa veya uzun sürelerle kaçırılıp alıkonmakta, bu süre içinde fiziksel saldırıya uğramaktadır. Askeri personel, polis ve güvenlik güçleri insan hakları savunucularını istemleri dışında ifade vermeye zorlamak veya güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen bir ihlale yönelik tepkinin öcünü almak için fiziksel müdahalelere ve işkenceye başvurmuştur. İnsan hakları savunucularının keyfi biçimde gözaltına alınmaları veya tutuklanmaları yaygın görülen olgulardır ve bu durumlar çoğu kez herhangi bir müzekkere veya resmi bir suçlama olmadan da ortaya çıkabilmektedir. Önlem amacıyla gözaltında tutma süreleri, herhangi bir yargısal değerlendirme yapılmaksızın çok uzun tutulabilmekte, üstelik gözaltındaki kişiler olumsuz koşullar altında bu süreyi geçirmek zorunda bırakılmaktadır. Bu durumdaki insan hakları savunucuları, dayak, kötü muamele ve işkence gibi durumlar karşısında savunmasız kalmaktadır.

Kimi durumlarda insan hakları savunucuları, kovuşturma ve mahkûmiyetle sonuçlanan suçlamalarla karşılaşmaktadır. Barışçı gösteriler, polisin kötü muamelesine karşı şikâyet, yerli halkların hakları için yapılan gösterilere katılma veya insan hakları ihlalleri mağdurları anısına pankart açma gibi işler çeşitli gerekçelerle yöneltilen suçlamalara vesile olmaktadır. Bunların arasında rüşvet, kamu düzenini bozma ve holiganlık gibileri de yer almaktadır. Bu gibi durumlardaki yargı kararları uzun süreli hapis, zorla psikiyatri kurumlarına sevk ve “çalıştırarak yeniden eğitime” gibi sonuçlar verebilmektedir.

İnsan hakları savunucularına yönelik taciz yaygın bir olgudur ve bu tür olaylar çoğu kez duyurulmadan kalmaktadır. Böyle fiillerin ardında hemen hemen her zaman yetkililer yer

almaktadır ve fiiller çeşitli koşullarda gerçekleşmektedir. İnsan hakları savunucuları gözetim altında tutulmakta, telefonları kesilmekte veya kayda alınmaktadır. Yolculuk ve kimlik belgelerine el konulmakta, insan hakları forumlarına katılmak üzere ülke dışına çıkışları engellenmektedir. İnsan hakları avukatları boradan ihraç tehdidiyle karşılaşmakta veya soruşturmayla maruz kalmaktadır. Savunucular, örneğin ufak tefek idari kusurlar yüzünden ağır para cezaları ödeme veya makul hiçbir gerekçe yokken idari makamlara tekrar tekrar başvuruya zorlanma gibi idari engelleme durumlarıyla da karşılaşmışlardır. Yargıçlar belirli davalardan el çektirilmiş veya bir yargı dalından diğerine nakledilmiş, sonuçta bütün bir aile ülkenin bir başka yerine gitmek zorunda kalmıştır.

İnsan hakları savunucuları çeşitli iftiralara da maruz kalmışlardır. Devlet denetimi altındaki medyada bu kişilerin onurlarına ve haysiyetlerine yönelik ağır iftiralarda bulunulmuştur. İnsan hakları ihlallerini ortaya koyan bağımsız hükümet dışı kuruluşları ve gazetecileri küçük düşürmek üzere şikâyetler uydurulmuştur. Savunucular ve yaptıkları işler kamuoyuna yanlış yansıtılmış, bu kişiler örneğin terörist, asi, yıkıcı kişiler veya muhalefetteki partilerin oyuncularını olarak gösterilmek istenmiştir. Devlet organları ve Devletin denetimindeki medya insan hakları savunucularını, hakları savunulan kişilerle aynı kefeye koşmuştur; örneğin, silahlı muhalefet gruplarına mensup kişilerin haklarını desteklemek üzere çalışanlar bu grupların mensubu olarak gösterilmiştir.

“Güvenlik” önlemleri olarak adlandırılan politikalar, yasal düzenlemeler ve diğer önlemler kimi durumlarda insan hakları savunucularının çalışmalarını sınırlandırıcı biçimde uygulanmakta, zaman zaman da savunucuları hedef almaktadır. Güvenlik gerekçesiyle, insan hakları savunucularının buldukları yerlerden başka yerlere gitmelerine izin verilmemekte, polis ve diğer güvenlik birimleri savunucuları çağırarak onları sindirmeye çalışmakta ve insan hakları alanındaki faaliyetlerini askıya almaktadır. Savunucular, muğlâk birtakım güvenlik düzenlemeleri çerçevesinde kovuşturulup mahkûm edilmekte, ağır hapis cezalarına çarptırılmaktadır.

Kişileri hedef alan ihlallere ek olarak, kimi Devletlerin de insan hakları savunucularının çalıştıkları ortamları sınırlandırmaya yönelik açık bir strateji izledikleri görülmektedir. Kuruluşlar olmadık bahanelerle kapatılmakta, finansman kaynakları kesilmekte veya daraltılmakta, insan hakları alanında çalışma yapacak kuruluşların resmi kayıt işlemleri iç bürokrasiye katılmaktadır. Devlet yetkilileri insan hakları savunucularının toplantılarını engellemekte, insan hakları konusunda araştırma yapmak üzere seyahatleri önlemektedir.

Düşünce ve ifade, dini inanç, örgütlenme ve harekete geçme hakların meşru kullanımını kısıtlayan yasaların çıkartılması ve uygulanması, örneğin hükümet dışı kuruluşların kuruluş ve faaliyetlerini düzene bağlayan yasalar veya insan hakları etkinlikleri için dış fonların kullanımını yasaklayan veya engelleyen düzenlemeler, insan hakları savunucularının çalışmalarını aksatan ve engelleyen etmenlerdir.

İnsan hakları savunucularının çalışmalarını engellemeye yönelik kimi çabalar savunucuların çalışma alanlarına veya araçlarına odaklanmaktadır. Savunucuların ofisleri ve/veya evleri saldırı, hırsızlık veya keyfi aramalara hedef olmaktadır. İnsan hakları savunucularının çalışmalarını yürüttükleri merkezler kapatılmakta, banka hesapları dondurulmaktadır. Bilgisayar, fotoğraf, belge ve disketler dahil olmak üzere donanım ve dosyaları çalınmakta veya bunlara el konulmaktadır. İnternet ve uluslararası e-posta hizmetlerine erişim kısıtlanmakta veya toptan önlenmektedir.

İnsan hakları savunucularının haklarına yönelik olarak yukarıda sözü edilen tüm ihlalleri daha da pekiştiren bir başka olgu da, insan hakları savunucularına yönelik ihlaller gündeme geldiğinde birçok ülkede görülen dokunulmazlık kültürüdür.

B. Kadın insan hakları savunucularının durumu

Kadın insan hakları savunucuları, yukarıda Kesim A'da anlatılan bütün fiillerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte, kadınların özel durumu ve rolü, gerek bu tür baskılardan daha farklı biçimlerde etkilenmeleri gerekse kimi ek güçlükler bakımından özel bir bilinç ve duyarlılık gerektirmektedir. Erkekler gibi, kadın insan hakları savunucularının da çalışmalarında korunmaları ve desteklenmeleri, onların da eksiksiz anlamda insan hakları savunucuları olarak görülmeleri önemlidir.

Aşağıdaki paragraflar, kadın insan hakları savunucularının erkek savunuculara göre yüz yüze gelebilecekleri farklı, dolayısıyla özel korunma gerektiren baskılara kimi örnekler (kuşkusuz bütün örnekler değil) vermektedir.

Aşağıda kesim C'de anlatıldığı gibi, Devlet, insan haklarına yönelik ihlallerin başlıca faili durumundadır. Ancak, kadın insan hakları savunucuları birçok durumda haklarının kendi topluluklarından kişilerce ihlal edildiğine tanık olmuşlardır. Kimi topluluk önderleri, kadınların hareketliliğini, kadınların toplumdaki yerine ilişkin kendi yerleşik görüşleri açısından tehdit saymışlardır. Böyle durumlarda Devlet organları kadın insan hakları savunuculara yeterli koruma sağlamamış, onları tehdit eden toplumsal güçlere karşı durmamıştır.

Dünyanın birçok yerinde kadınların geleneksel rolü toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası sayılmaktadır. Bu, kadın insan hakları savunucularının, insan hakları ihlalleri durumunda kendi kültürlerinin kimi yönlerini sorgulamalarını ve bunlara karşı durmalarını özellikle güçleştirmektedir. Başka örneklerin yanı sıra, kadınlarda genital mutilasyon bunun iyi bir örneğini oluşturmaktadır.

Benzer biçimde, birçok kadın kendi toplulukları tarafından topluluğun kendisinin bir uzantısı olarak algılanmaktadır. Eğer kadın bir savunucu insan hakları alanındaki çalışmaları nedeniyle tecavüze uğruyorsa, bu kadının geniş ailesi bu durumu aileye ve topluluğa utanç getiren bir olay olarak değerlendirebilmektedir. İnsan hakları savunucusu olarak bu kadın artık tecavüz olayının yarattığı travmanın ötesinde, kendi topluluğunda, insan hakları alanındaki çalışmaları nedeniyle kendi çevresine utanç getirdiği gibi bir algıyla da karşılaşacaktır. Tecavüz veya başka bir saldırı olmadığı durumlarda bile, insan hakları savunuculuğunu seçen kadınlar, namus ve kültürlerini tehlikeye düşürdüğü gerekçesiyle ailelerin ve toplulukların öfkesini çekecektir. İnsan hakları çalışmalarını durdurmaya yönelik baskılar gerçekten çok güçlü olabilir.

Küçük çocukların veya ailedeki yaşlıların günlük bakımını üstlenen kadın insan hakları savunucuları, tutuklanma veya gözaltına alınma gibi durumlarda aile içi görevlerini yerine getiremeyecekleri kaygısıyla çalışmalarını sürdürmekte büyük güçlük çekmektedir.

Artık dünyanın tüm yörelerinde bağımlı kişilerin bakımını erkekler de paylaşmaya başlamışlardır; buna rağmen yukarıda sözü edilen husus kadın insan hakları savunucuları açısından bir sorun olmaya devam etmektedir. Gene de, kadınlar bu rollerini insan hakları savunuculuğu çalışmalarını güçlendirecek tarzda kullanmasını da bilmiştir. Örneğin,

“gözaltında kayıp anneleri” insan hakları örgütleri kurduklarında ortaya çıkan durum budur. Bu kişilerin insan hakları ihlallerinin mağduru kişilerin anneleri olmaları, savunucular açısından güçlü bir ortaklaşma noktası ve tanıtım-savunu aracı sağlamıştır.

İnsan hakları alanındaki belirli bir konuyu etkileyen karmaşıklıklar kimi durumlarda kadın insan hakları savunucuları üzerinde kendine özgü baskılara yol açabilir. Birçok kültürde kadınların kamusal alanda erkeklerden geri kalması öngörüldüğünden, bu durum kadınların insan hakları ihlalcisi erkekleri açıkça sorgulamalarının önünde engel oluşturabilir. Bunun gibi, dinsel metinlere ilişkin kimi yorumlar da, insan hakları üzerinde önemli etkileri olan yasa veya uygulamaların belirlenmesinde etkili olabilmektedir. Bu tür yasa ve uygulamaları ve bunların olumsuz etkilerini sorgulamak isteyen kadın insan hakları savunucuları salt kadın oldukları için engellenmekte, bu tür dinsel belgeleri yorumlayabilecek yetkinlikte olmadıkları ileri sürülmektedir. Dolayısıyla bu kadın savunucular, kendilerine karşı yöneltilen başlıca savları erkeklerle eşit düzeyde karşılayamamaktadır. Ayrıca, içinde yaşamak zorunda oldukları toplulukların düşmanlığını da üzerlerine çekebilmektedir.

Kadın insan hakları savunucularının karşılaştıkları güçlükler kimi durumlarda erkeklerin karşılaştıklarına göre daha kapsamlı bir analizi ve anlayışı gerektirmektedir.

C. İnsan hakları savunucularının karşılaştıkları ihlallerin faileri

Devlet organları, insan hakları savunucularının karşılaştıkları ihlallerde başlıca fail durumundadır; oysa bu organlar aslında insan hakları savunucularını korumada başlıca sorumluluğu yüklenen birimlerdir. Bununla birlikte, çeşitli “devlet dışı” aktörler de insan hakları savunucularına yönelik eylemlere damga vurmakta veya bu eylemlere karışmaktadır. Dolayısıyla, bunların sorumluluklarının altını çizmek de gerekmektedir.

1. Devlet organları

Burada, insan hakları savunucularına yönelik ihlallere karışan devlet organlarının tam bir dökümünü yapmak mümkün değildir. Gene de, kimi örnekler vermek ve belirli bir hususu vurgulamak yararlı olacaktır. Birçok durumda, bir Devlet mercii ihlalden sorumlu durumdayken, diğerleri de bunu önlemediği veya bunun karşısında harekete geçmediği için suça ortak durumdadır. Bu bağlamda devlet organları denildiğinde bundan gerek bürokratik gerekse siyasal düzeylerde bir dizi yetkili mercii, bu arada hem merkezi hem de yerel yönetimlerin anlaşılması gerekir.

Polis ve diğer güvenlik güçleri, örneğin keyfi tutuklama, yasa dışı arama ve fiziksel şiddet gibi ihlallerin en görünür failleridir. Ancak, bu işlere karışan başka resmi yetkililer de vardır. Örneğin, uluslararası standartlara aykırı bir tevkif müzekkeresi yerel yetkililerce çıkartıldığında ve bunun sonucunda kovuşturma ve mahkûmiyet geldiğinde, polis, yargı mensupları ve Devletin kendi hukukçuları, insan hakları savunucularına yönelik ihlalde yer almış sayılırlar.

Yasalar veya idari yönetmelikler insan hakları savunucularını hükümet dışı kuruluş olarak kaydolmalarını ve toplantı yapmalarını engelleyecek biçimde uygulandığında, bu uygulamada yer alan sivil merciler başlıca sorumluluğu taşımaktadır. Kimi Devlet organlarının

savunucuları düzmece şekilde “yasa dışılığa” itip daha sonra bunu tutuklama, gözaltı ve mahkûmiyet gerekçesi olarak kullanmaları yaygın görülen bir durumdur.

İnsan hakları savunucularına karşı kimi fiillerin kesin faillerinin belirlenmesi güç olabilir. Örneğin, kimliğini açıklamayan kişilerin yönelttikleri ölüm tehditlerinde olduğu gibi. Her ihlalde olduğu gibi böyle durumlarda da ilgili resmi merciler bu tür fiilleri araştırma, gerekiyorsa geçici koruma sağlama ve sorumluları kovuşturma gibi sorumluluklar taşır. Bu sorumluluklarını yerine getirmeyen resmi merciler yükümlülüklerine uymamış olurlar. Pratikte, kimi ülkelerde polis insan hakları savunucularına yönelik saldırılara karşı harekete geçmek şöyle dursun bunları kayda bile geçirmemekte, mahkemeler de failleri yargı önüne çıkarmakta isteksiz davranmaktadır. Yetkililerin bu hareketsizliği sonucunda kimi durumlarda ihlaller sürüp gitmekte, hatta giderek ağırlaşmakta, peş peşe gelen ölüm tehditleri bir insan hakları savunucunun gerçekten öldürülmesiyle sonuçlanabilmektedir.

2. Devlet dışı aktörler

“Devlet dışı” aktörler grubu çok geniştir ve silahlı grupları, çok uluslu şirketler gibi ticari kuruluşları ve kişileri kapsar. İnsan hakları savunucularının korunmasında birinci derecede sorumluluk Devlete ait olmakla birlikte, Devlet dışı aktörler de, Devlet bu işin içinde olarak veya olmayarak insan hakları savunucularına karşı suç işleyebilmektedir.

Silahlı gruplar, insan hakları savunucularını susturmak için cinayet, kaçırma ve ölüm tehdidi gibi yollara başvurmuştur. Bu gruplardan bir bölümü örneğin paramiliter gruplar olarak Hükümetlerle aktif işbirliği içindeyken, diğerleri silahlı muhalefet grupları olarak Devletle çatışma içindedir.

Özel ekonomik çıkarların—örneğin ulus ötesi şirketler ve büyük toprak sahipleri—içinde buldukları topluluklarda yaşayan halkın ekonomik ve sosyal hakları üzerinde giderek daha fazla etkili olmaktadır. İnsan hakları savunucularının ulus ötesi şirketlerin insan hakları alanında yarattıkları olumsuzluklara karşı barışçı protestolar düzenledikleri kimi ülkelerde güvenlik güçleri bu eylemleri bastırmak için güç kullanmıştır. Diğer örneklerde yetkililer, özel çıkarlar doğrultusunda hareket ettiklerinden kuşku edilen kimliği belirsiz kişiler insan hakları savunucularına saldırılarda bulduklarında müdahale etmemişlerdir. Genel Sekreterlik insan hakları savunucuları Özel Temsilci, bu saldırılardan bir bölümünde özel sektör kuruluşlarının ortaklığı ve sorumluluğu belirgindir ve bu durumun teslim edilmesi gerekmektedir.

Devlet dışı fiillerin diğer örneklerinde insan hakları savunucuları, bu çalışmalarını nedeniyle dinsel kuruluşlar, topluluk veya aşiret reisleri ve hatta kendi aile üyelerinin tahrikleri sonucu cinayet, dayak ve sindirme gibi fiillere maruz kalmışlardır.

3. Devlet ve Devlet dışı aktörlerin pozitif rolü

Birçok Devlette insan haklarına saygı duyma, koruma ve bu hakları uygulama yükümlülüğü fiilen ve etkili biçimde yaşama geçirilmektedir ve her Devlette, en azından, güvenlik güçleri ve sivil görevliler arasında insan hakları savunucularını korumak için ciddi çaba harcayan, bu nedenle kendileri de insan hakları savunucusu rolü üstlenen kişiler de vardır. Kimi durumlarda, polis görevlileri, yargıçlar, Devlet bürokrasisinden sivil kişiler ve siyasetçiler başkalarının insan haklarını savunmak, adalete arka çıkmak ve yozlaşmanın önüne geçmek için kendilerini riske atmaktan çekinmemiştir. Bunun gibi, kimi özel aktörler insan hakları

savunucularına karşı fiillerin gerçekleştiricileri durumundayken, aynı kesimden başkaları bu tür vakaların kovuşturulmasına destek sağlamıştır. Ulus ötesi şirketler haklara saygı gösterilmesini sağlamada önemli bir güç olabilir. Nitekim kimi şirketler olumlu yönde istihdam politikaları benimsemiş ve içinde yer aldıkları toplulukların ekonomik ve sosyal canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Dinsel önderler de çoğu kez insan haklarını savunan eylemlerin ön saflarında yer almışlar ve kendileri de insan hakları savunucuları olarak hareket etmişlerdir.

Kimi durumlarda, pozitif ve negatif Devlet dışı aktörler arasında net bir ayırım çizgisi çizilemez. Ticari çıkarlar kimi insan haklarına olumlu katkıda bulunurken diğerlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Dolayısıyla iş çevrelerinin ve diğer aktörlerin, faaliyetlerinin insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çeken insan hakları savunucularına nasıl tepki verdiklerine bakılması önem taşımaktadır.

III. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINA YÖNELİK BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KORUMASI VE DESTEĞİ

Birleşmiş Milletlerin insan hakları savunucuları lehine çalışmaları salt tanımının ötesinde aşağıdaki özellikleri de kazanmıştır:

- İnsan hakları standartlarının ülkelerde uygulanması büyük ölçüde kişilerin ve grupların (Devletin içinde veya dışında) katkılarına dayanmaktadır ve insan hakları savunucularına sağlanacak destek insan haklarına evrensel saygı açısından temel önemdedir;
- Hükümetler, yasal düzenlemeler, yargı ve Devlet bir bütün olarak belirli bir ülkedeki insan hakları ihlallerine karşı yeterince koruma sağlamıyorsa, insan hakları savunucuları en son savunma hattı olarak önem kazanmaktadır;
- İnsan hakları savunucuları, çoğu durumda, doğrudan doğruya bu alandaki çalışmaları nedeniyle insan hakları ihlallerinin hedefi durumundadır ve bu nedenle korunmaları gerekmektedir.

İnsan hakları savunucularının oynadıkları önemli rol ve savunucuların pek çoğunun maruz kaldığı ihlaller, Birleşmiş Milletleri gerek savunucuları gerekse etkinliklerini koruyacak özel çabaların gerektiğine ikna etmiştir.

Bu yönde atılan ilk adım, kendi başına bir hak olarak insan haklarının “savunusunu” resmen tanımlamak ve “insan hakları savunucuları” olarak bu alanda çalışma yapan insanları tanımak olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 9 Aralık 1998 tarihinde aldığı 53/144 sayılı kararla Kişilerin, Grupların ve Toplumun Organlarının Evrensel Olarak Tanınmış İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Geliştirip Koruma Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi’ni (yaygın olarak “insan hakları savunucuları Bildirgesi” şeklinde bilinmektedir) benimsemiştir. İkinci adım ise Nisan 2000’de, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Genel Sekreterden Bildirge’nin uygulanmasını izlemek ve desteklemek üzere bir insan hakları savunucuları özel temsilcisi görevlendirmesini talep etmesiyle atılmıştır.

A. İnsan hakları savunucuları Bildirgesi

İnsan hakları savunucuları Bildirgesi üzerindeki çalışmalar 1984 yılında başladı ve Genel Kurul tarafından 1998 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 50. yıldönümü münasebetiyle yapılan bir toplantıda kabul edildi. İnsan hakları alanında çalışan kimi hükümet dışı kuruluşların ve Devlet delegasyonlarının ortak çabaları sayesinde ortaya güçlü, yararlı ve pratik bir metin çıktı. Belki de en önemlisi, Bildirge yalnızca Devletlere ve insan hakları savunucularına değil herkese hitap ediyordu. Bildirge, hepimizin insan hakları savunucuları olarak yerine getirmemiz gereken görevler olduğunu belirtiyor ve hepimizin yer alması gereken küresel bir insan hakları hareketi olduğunu vurguluyordu.

1. Hukuksal özellikler

Bildirge kendi başına hukuken bağlayıcı bir belge değildir. Bununla birlikte, hukuken bağlayıcılığı olan, örneğin Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi gibi diğer uluslararası belgelerde yer verilen insan hakları standartları temelinde bir dizi ilke ve hak içermektedir. Dahası, Bildirge Genel Kurul tarafından mutabakat temelinde benimsendiğinden uygulama bakımından Devletlerin güçlü bir taahhüdüne dayanmaktadır. Bildirgeyi bağlayıcı bir ulusal yasal düzenleme şeklinde benimsemeyi düşünen Devlet sayısı da giderek artmaktadır.

2. Bildirgede yer alan hükümler

Bildirge, yaptıkları çalışmalar bağlamında insan hakları savunucularına destek ve koruma öngörmektedir. Yeni birtakım haklar getirmemekte, mevcut hakları insan hakları savunucularının pratik rollerine ve durumlarına daha iyi uygulanabilecek şekilde düzenlemektedir. Örneğin, insan hakları savunucularının kuruluşlarının finansman kaynaklarına erişimi, insan hakları standartları ve ihlaller konusunda bilgi toplama ve bilgi alışverişi gibi konulara yer vermektedir. Bildirge, insan haklarının savunulmasında Devletlerin kimi özel görevlerini ve kişilerin sorumluluklarını özetlemekte, ayrıca bunların ulusal mevzuatla ilişkilerine açıklık getirmektedir. Bildirge hükümlerinden çoğu aşağıdaki paragraflarda özetlenmektedir⁵. Bir kez daha vurgulamak gerekirse, insan hakları savunucuları bu Bildirge çerçevesinde barışçıl etkinlikler düzenlemek zorundadır.

(a) İnsan hakları savunucularına tanınan haklar ve koruma

Bildirgedeki 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12 ve 13. maddeler, aşağıdaki haklar dahil insan hakları savunucularına özel korumalar sağlamaktadır:

- İnsan haklarının gerçekleşmesi ve korunması için ulusal ve uluslararası düzeylerde çaba göstermek;
- İnsan hakları çalışmalarını kişisel olarak veya başkalarıyla örgütlenerek yürütmek;
- Dernekler ve hükümet dışı kuruluşlar kurmak;
- Barışçı toplantılar düzenlemek;
- İnsan haklarına ilişkin bilgi aramak, bulmak, almak ve elde muhafaza etmek;
- İnsan hakları alanında yeni ilkeler ve fikirler oluşturup bunları tartışmak ve benimsemesi için çalışmak;

⁵ Bildirgeye ilişkin daha ayrıntılı bir yorum Genel Sekreterin 2000 yılındaki 56. oturumunda İnsan Hakları Komisyonuna sunduğu raporda yer almaktadır (E/CN.4/2000/95). Raporda ayrıca Bildirge'nin uygulanmasına ilişkin öneriler de yer almaktadır.

- Hükümet organlarına ve kuruluşlarına işlerini daha iyi yapmaları için eleştiri ve önerilerde bulunmak ve çalışmalarında insan haklarının yaşama geçirilmesini engelleyici yönler varsa bunlara dikkat çekmek;
- İnsan haklarıyla ilgili resmi politikalar ve fiiller konusunda şikâyetlerde bulunmak ve bu şikâyetlerin incelenmesini istemek,
- İnsan haklarını savunmak üzere profesyonel anlamda hukuksal danışmanlık ve yardım önerilerinde bulunmak ve bu yardımları yapmak;
- Bunların ulusal yasalar ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerine ne ölçüde uygun işlediğini değerlendirmek üzere oturumlara, duruşmalara ve yargı süreçlerine katılmak;
- Hükümet dışı ve hükümetler arası kuruluşlarla engelsiz iletişim kurmak;
- Verilecek tazminatlardan yararlanmak;
- İnsan hakları savunuculuğu işini veya mesleğini yasalar çerçevesinde ifa etmek;
- Devletin insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan fiil ve ihmallerine karşı barışçı yollardan ortaya konulacak tepki ve muhalefet durumunda ulusal yasalar çerçevesinde etkili korunmadan yararlanmak;
- İnsan haklarını koruma çerçevesinde kaynak aramak, almak ve bu kaynakları kullanmak (dışarıdan gelecek fonlar dahil).

(b) Devletlerin görevleri

Devletlerin, Bildirge’de yer alan bütün hükümleri uygulama ve bunlara saygılı olma sorumlulukları vardır. Bununla birlikte, 2, 9, 12, 14 ve 15. maddeler Devletlerin rolüne özel atıfta bulunmakta ve her Devletin aşağıda belirtilen görev ve sorumluluklarına dikkat çekmektedir:

- Tüm insan haklarını korumak, yaygınlaştırmak ve hayata geçirmek;
- Egemenlik alanı içindeki bütün kişilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve diğer bütün haklardan pratikte yararlanabilmesini sağlamak,
- Hakların ve özgürlüklerin etkili biçime yaşama geçirmesini sağlayacak yasal, idari ve diğer adımları atmak;
- İnsan hakları ihlalleri nedeniyle mağduriyet iddiasında bulunan kişilerin bu durumdan doğan mağduriyetlerini etkili biçimde telafi ve tazmin etmek;
- İnsan haklarına yönelik ihlal iddialarını hemen ve yansız biçimde araştırmak;
- Bildirge’de yer alan hakların meşru çerçevede kullanımı dolayısıyla insanlara yönelebilecek şiddet, tehdit ve misilleme, ayrımcılık, baskı veya keyfi herhangi bir müdahaleye karşı koruma sağlamak üzere gerekli bütün önlemleri almak;
- Sivil, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların kamuoyu tarafından daha iyi tanınmasını sağlamak;
- Ombudsmanlık ve insan hakları komisyonları gibi, insan haklarının geliştirilmesine ve korunmasına yönelik bağımsız ulusal kurumların oluşturulup geliştirilmesini sağlamak ve desteklemek;
- Örgün ve mesleki eğitimin her kademesinde insan hakları öğretimini yaygınlaştırmak ve kolaylaştırmak.

(c) Herkese düşen sorumluluklar

Bildirge, herkesin içinde bulunduğu topluluğun içinde ve ona yönelik görevleri olduğunu vurgulamakta ve herkesi insan hakları savunucusu olmaya özendirilmektedir.

10, 11 ve 18. maddeler herkesin insan haklarını gözetip yaygınlaştırma, demokrasiyi ve kurumlarını kollama ve başkalarının insan haklarını ihlal etmeme sorumluluklarını özetlemektedir. Madde 11, başkalarının insan haklarını etkileyebilecek işleri olanların, bu arada polislerin, avukatların, yargıçların vb. sorumluluklarına özel atıfta bulunmaktadır.

(d) Ulusal mevzuatın rolü

3 ve 4. maddeler, insan hakları açısından mümkün olan en yüksek standartların uygulanması amacıyla, Bildirge'nin uluslararası hukuk ile ilişkilerini özetlemektedir.

B. Genel Sekreterlik insan hakları savunucuları Özel Temsilcisi

İnsan Hakları Komisyonu 26 Nisan 2006 tarih ve 2000/61 sayılı kararıyla Genel Sekreter'den insan hakları savunucuları özel temsilcisi atamasını istemiştir. Komisyonun niyeti, Bildirge'nin uygulanmasına destek sağlanması ve tüm dünyadaki insan hakları savunucularının durumuna ilişkin bilgi toplamaktır. 2000 yılı Ağustos ayında Bayan Hina Jilani Genel Sekreter tarafından bu göreve atanan ilk kişi olmuştur.

1. Özel Temsilcinin resmi görevi

Özel Temsilci bütün çalışmalarını devletlerden bağımsız olarak yürütmektedir, Birleşmiş Milletlerin kadrolu çalışanı değildir ve maaş da almamaktadır. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2000/61 sayılı kararının 3. paragrafında da belirtildiği gibi, Özel Temsilcinin görevi aşağıdaki çalışmaların yürütülmesidir:

- (a) Bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan hakları ve temel özgürlükleri korumak amacıyla herhangi bir kişinin durumuna ve haklarına ilişkin bilgi aramak, almak, incelemek ve bu bilgiler üzerine gerekli tepkileri vermek;
- (b) Bildirge'nin yaygınlaştırılması ve etkili biçimde uygulanması için Hükümetler ve ilgili diğer kesimlerle işbirliği yapmak ve diyalog kurmak;
- (c) İnsan hakları savunucularını daha iyi korumak üzere geliştirilmiş stratejiler tavsiye etmek ve bu tavsiyelerin ne ölçüde tutulduğunu izlemek; İnsan Hakları Komisyonu bütün Hükümetlere Özel Temsilciyle işbirliği yapma ve ona yardımcı olma, talep edilen bilgileri sağlama çağrısında bulunmuştur. Özel Temsilciden Komisyona ve Genel Kurula yıllık rapor sunması istenmiştir.

2. Özel Temsilcinin pratik faaliyetleri

Özel Temsilcinin resmi görevi hayli geniş kapsamlıdır; stratejilerin, önceliklerin ve etkinliklerin belirlenip bunların yaşama geçirilmesini gerektirmektedir. Ancak, insan hakları savunucularının “korunmaları” Özel Temsilcinin en başta gelen duyarlılık alanıdır. Koruma dendiğinde, bundan kastedilen hem insan hakları savunucularının kendilerinin korunması hem de insan haklarını savunma haklarının güvenceye alınmasıdır.

Özel Temsilci, resmi görevinin küresel özelliği doğrultusunda, her Devlete diğerleriyle eşit ve aynı standartların uygulanması için her tür çabayı gösterir. Karşılıklı örtüşmeler olmakla birlikte etkinlikler çeşitlilik taşır, kimi etkinlikler farklı hedeflere hizmet eder.

(a) İnsan hakları savunucuları ile temaslar

Özel Temsilci, en başta, insan hakları savunucuları için erişilebilir konumda olmaya çalışır ve bu amaçla aşağıda belirtilenleri yapar:

- Kendilerine yönelik insan hakları ihlalleri dahil olmak üzere savunuculardan bilgi almak üzere hazırdır (bakınız, aşağıda “(d) Tekil vakalar”) ve bu bilgileri Devletlere iletilecek kaygıların belirlenmesinde kullanır;
- Dünyanın dört bir yanından insan hakları savunucuları ile temas imkânları sağlayan insan haklarıyla ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası toplantı ve etkinliklere düzenli olarak katılır;

(b) Devletlerle temaslar

Özel Temsilci, Devletlerle düzenli temas halindedir.

Genel anlamdaki temaslar Cenevre’deki İnsan Hakları Komisyonu’nun yıllık oturumları ve New York’taki Genel Kurul gibi forumlar aracılığıyla gerçekleşir. Bu tür temaslar sırasında Özel Temsilci Devletlere yıllık raporlarını sunar, sorulara yanıt verir ve tekil birtakım olaylar dahil kaygı yaratan konuları tartışmak üzere Devlet delegasyonlarıyla görüşebilir.

Toplantılardaki ikili görüşmelerle veya yazılı olarak daha özel temaslar da kurulabilir ve Özel Temsilci bu tür kanalları tek tek Devletlerle birtakım özel konuları görüşmek ve ilgili Devletlerin desteğini almak için kullanır. Örneğin, belirli bir özel durumu ele almak veya ziyaret daveti gibi.

(c) Diğer temel aktörlerle temaslar

Özel Temsilci, her yıl, kendi görevi ve bu görev kapsamındaki etkinliklerle ilgili olarak çeşitli aktörlerle görüşür. Bunların arasında ulusal parlamentolar, bölgesel ölçekteki hükümetler arası kuruluşlar ve insan hakları savunucularının rollerini ve durumlarını iyileştirme kararlılığındaki Devletler de yer almaktadır.

(d) Tekil vakalar

Özel Temsilci, insan hakları savunucularına yönelik ihlal durumlarını ilgili Devletlerle ele alıp görüşür. Bu tür ihlaller konusunda bilgi sağlanan kaynaklar çeşitlidir. Kaynaklar arasında Devlet organları, hükümet dışı kuruluşlar, Birleşmiş Milletler kuruluşları, medya ve insan hakları savunucuları yer almaktadır.

Belirli bir bilgi geldiğinde Özel Temsilci önce bu bilgiyle ilgili durumun kendi görev alanına girip girmediğini belirler. Sonra, insan hakları ihlaline yönelik iddianın geçerli, bilgi kaynağının ise güvenilir olup olmadığının belirlenmesi için her tür çaba gösterilir. Üçüncü adım olarak, Özel Temsilci ihlal iddiasının ortaya çıktığı Devletin hükümeti ile temasa geçer. Bu temas genellikle ya “ivedi girişim” şeklinde gerçekleşir ya da daha sonra ilgili Devletin Dışişleri Bakanlığı’na iletilir ve iletinin bir kopyası da ülkenin Cenevre’deki BM diplomatik misyonuna gönderilir. Bu mektupta, mağdur kişi ile ilgili ayrıntılara, insan hakları ve iddia edilen durumlara ilişkin kaygılar yer alır. Bu mektubun başlıca amacı, Devlet organlarının ileri sürülen iddia konusunda mümkün olduğu kadar kısa sürede bilgilendirilmesi, böylece durumu araştırarak insan hakları ihlaline son vermesidir.

- “İvedi müdahale” mektupları, halen cereyan etmekte olduğu veya hemen ortaya çıkabileceği ileri sürülen bir ihlalle ilgili bilgi iletilmesinde kullanılır. Amaçlanan, ilgili Devlet organlarının durumdan en kısa sürede haberdar olmaları, böylece müdahalede bulunabilmeleri veya ihlali sona erdirebilmeleridir. Örneğin, insan hakları alanındaki çalışmaları nedeniyle bir insan hakları hukukçusuna yönelik ölüm tehditleri varsa, böyle bir durum ivedi müdahale mektubu ile ele alınır.
- “Suçlama” mektupları, halen gerçekleşmiş bulunan ve insan hakları savunucusu açısından yarattığı sonuçlar artık değiştirilemeyecek olan ihlaller konusunda bilgilendirme amacıyla kullanılır. Bu tür mektuplar, örneğin, bilgiler Özel Temsilciye ihlal gerçekleştiğinden ve belirli bir sonuca ulaştıktan sonra ulaştığında kullanılır. Sözgelimi, bir insan hakları savunucusu öldürüldüğünde, konu Devlet nezdinde böyle bir mektupla gündeme getirilir.

Her iki mektup tipinde de Özel Temsilci ilgili Hükümete iddia edilen olayları soruşturması ve ele alması ve bunların sonuçlarını iletmesi için talepte bulunur. Suçlama mektupları en başta Devlet organlarının sözü edilen olayları soruşturması ve sorumluları cezai kovuşturmaya tabi tutması istemiyle ilgilidir. Hükümetlere gönderilen bu mektuplar, Özel Temsilcinin İnsan Hakları Komisyonu’na somut durumlar konusunda çeşitli hükümetlerle olan iletişimini bildirdiği bir sonraki yıllık rapora kadar gizli tutulur.

Özel Temsilci, Birleşmiş Milletler özel raportörleri ile sürekli istişare halindedir. Özel raportörler kimi özel durumlarda görev alırlar ve özel kaygıları belirten mektupları ilgili yerlere iletirler.

Bu Genel Bilgilendirme Belgesinde yer alan Ek II, belirli bir olayda harekete geçmek için Özel Temsilcinin ne tür bilgilere gerek duyduğu ve bu bilgilerin kendisine nasıl ulaştırılacağına ilişkin kılavuzlar yer almaktadır.

(e) Ülke ziyaretleri

Devletlere resmi ziyaretlerde bulunmak Özel Temsilcinin görevleri arasındadır. Kimi Devletler söz konusu olduğunda davet çıkartılmıştır ve her dönem için geçerlidir; diğer durumlarda ise Özel Temsilci hükümete davet süresinin uzatılması için talepte bulunur. Bu ziyaretler, ülkedeki insan hakları savunucularının rolleri ve durumlarını ayrıntılı biçimde değerlendirme, belirli sorunları tespit etme ve bu sorunların nasıl çözüme bağlanabileceği konusunda tavsiyelerde bulunma fırsatları sağlar. Görevinin doğası gereği Özel Temsilci ülkedeki insan hakları savunucularının durumuna eleştirel bir açıdan yaklaşması gerekir. Gene de, sürecin asıl amacı bağımsız ve yansız bir değerlendirmeye ulaşılmasıdır. Böyle bir değerlendirme ilgili bütün aktörlere hem insan hakları savunucularına hem de onların korunmasına katkıda bulunma imkânları tanıyacaktır.

Ülke ziyaretleri genellikle 5-10 gün sürer ve Özel Temsilci bu ziyaretler sırasında Devlet ve Hükümet başkanları, ilgili bakanlıklar, bağımsız insan hakları kuruluşları, BM kuruluşları, medya ve insan hakları savunucuları ile görüşmeler yapar.

Ziyaretler sırasında ele alınan konular arasında şunlar da vardır: insan hakları savunucularını hedef alan ihlaller; ifade ve örgütlenme özgürlüğü, savunucuları destekleyecek fonlara ulaşma imkânları gibi konular dahil savunucuların çalışmalarını yürüttükleri “ortamın” durumu; ülkedeki mevzuatın insan hakları savunusu açısından elverişliliği ve resmi yetkililerin insan hakları savunucularını ihlallerden korumak için gösterdikleri çabalar.

Her ziyaretten birkaç hafta sonra Özel Temsilci ziyareti hakkında bir rapor hazırlayarak başka hususların yanı sıra başlıca duyarlılık noktalarına ve bunlara ilişkin tavsiyelere raporunda yer verir. Daha sonra, Özel Temsilci raporunu İnsan Hakları Komisyonu'nun yapılacak ilk oturumuna resmen sunar.

(f) Çalıştaylar ve konferanslar

Özel Temsilci her yıl, insan hakları savunucularının ana konuyu teşkil ettiği veya örneğin demokratikleşme gibi savunucular açısından önem taşıyan başlıkların ele alındığı çeşitli etkinlik ve toplantılara katılır— çalıştaylar ve konferanslar dahil. Bu tür etkinlikler Devletler tarafından olduğu gibi, Birleşmiş Milletler, akademik kurumlar, hükümet dışı kuruluşlar ve diğer aktörler tarafından da düzenlenebilmektedir.

(g) Stratejiler

Özel Temsilci, tüm dünyadaki insan hakları savunucularının rol ve durumu üzerinde temel etkileri olduğu düşünülen temalar da belirleyebilir ve insan hakları savunucularını özel olarak bu alanlardaki girişimleriyle destekleme gibi bir yol da seçebilir. Bu tür temalar arasında demokratikleşme süreçleri, yerel yetkililerin sorumlulukları ve güvenlik ve anti-terör amaçlı yasal düzenlemelerin insan hakları savunucuları üzerindeki etkileri yer almaktadır. Savunucuları desteklemede benimsenen tutarlı bir strateji de, onlara yönelik bölgesel koruma ağlarının oluşturulması ve pekiştirilmesi olmuştur.

(h) Raporlar

Özel Temsilcinin görevinin bir parçası olarak İnsan Hakları Komisyonu'na ve Genel Kurula sunacağı yıllık raporlarda o yılın çalışmaları, ana eğilimlerin anlatımı ve yıl içinde belirlenen kaygı verici durumlarla birlikte bu konularda neler yapılabileceğine ilişkin tavsiyeler yer alır. Kimi raporlar belli başlı kaygı verici konuları ele alır; örneğin belirli bir yasal düzenlemenin insan hakları savunucuları ve çalışmaları üzerindeki etkisi gibi. Bu raporlar, savunucuların belirli ülkelerde ve bölgelerde karşılaştıkları sorunlarla birlikte küresel ölçekte kaygı yaratan kimi durumları ortaya koyan yararlı belgelerdir. Raporlardan her birinde özetle dile getirilen tavsiyeler, Devletlerin, Birleşmiş Milletler kuruluşlarının, insan hakları savunucularının kendilerinin, özel sektörün ve diğer aktörlerin eylemleri için temel oluşturur. Özel Temsilci raporlarına, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin web sayfasından ulaşılabilir (www.ohchr.org).

Yukarıda sözü edilen etkinliklerin amacı, insan hakları savunucularının korunmasına katkıda bulunmak ve Bildirge'nin yaşama geçirilmesini sağlamaktır.

3. Lojistik ve kaynaklara ilişkin düzenlemeler—OHCHR'nin rolü

Birleşmiş Milletler özel raportörleri gibi⁶ Özel Temsilcinin kullanabileceği kaynaklar da sınırlıdır. Stratejilerin ve etkinliklerin bu kaynak sınırlılığı gözetilerek uyarlanması gerekir.

---

⁶ Birleşmiş Milletler özel röportörleri hakkında daha fazla bilgi için Genel Bilgilendirme Belgesi No. 27'ye bakınız.

Özel Temsilci, görevini yerine getirirken, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden, özellikle de ilgili "masa görevlilerinden" önemli destek alır⁷. Bunlar, merkezleri Cenevre olan, İnsan Hakları Komisyonu tarafından belirlenen tematik görevlerle ilgili gündelik çalışmaları görevli kişilerin gözetiminde yürüten kişilerdir. Örneğin, OHCHR görevlileri insan hakları savunucularına yönelik ihlal iddiaları konusunda düzenli olarak bilgi toplarlar, bu bilgileri analiz ederek Özel Temsilciye iletirler. Raporların hazırlanması sırasında, ülke ziyaretlerinin programlanması ve yürütülmesinde Özel Temsilciye yardım ederler. Görev çerçevesindeki gündelik dış temaslar—elçiliklerle, hükümet dışı kuruluşlarla ve Birleşmiş Milletler personeliyle—çoğu kez bu görevliler aracılığıyla gerçekleştirilir. OHCHR'nin İdari Hizmetler bölümü, seyahatlerin ve diğer etkinliklerin düzenlenmesine ve finansmanına destek sağlar.

Birleşmiş Milletler bütçesinden tahsis edilen küçük bir ödenekle Özel Temsilcinin yıllık yaklaşık iki resmi ülke ziyaretiyle birlikte İnsan Hakları Komisyonu oturumlarına, Genel Kurula ve Cenevre'deki istişare toplantılarına katılımının masrafları karşılanır. Kimi durumlarda ise Birleşmiş Milletler kuruluşları ve HDK'lar, çalıştayların düzenlenmesi, araştırma raporlarının yayınlanması ve görevle ilgili diğer genel etkinlikler için ek kaynak sağlar.

Özel Temsilciyle temasa geçilmesine ilişkin bilgiler bu belgedeki Ek II'de yer almaktadır. Burada, insan haklarına savunucularına yönelik ihlal iddialarının iletme biçimlerine ilişkin kılavuzlar sunulmaktadır.

IV. İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI ÇALIŞMALARINDA NASIL DESTEKLENİP KORUNABİLİR?

En ciddi insan hakları ihlallerinin doğrudan insan hakları savunucularını hedef aldığı gerçeği, bu kişilerin rollerini destekleme ve onları olumsuzluklardan koruma adına daha yapılacak çok iş olduğunu göstermektedir. Bu bölüm, Bildirgeyi uygulamak ve dolayısıyla insan hakları savunucularını yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde desteklemek için yapılabileceklerle ilişkin bir dizi öneri sunmaktadır. Bu önerilerin muhatabı Devletler, insan hakları savunucularının kendileri, sivil toplum, Birleşmiş Milletler ve kimi durumlarda özel sektör olmak üzere diğer aktörlerdir. Öneriler, kuşkusuz yapılabileceklerin hepsini içermemektedir; ancak gene de, bölgelerin ve ülkelerin kendi özel gereksinimlerine göre geliştirilebilecek daha somut etkinlikler ve stratejiler için bir zemin sunmaktadır⁸. Öneriler şunları içermektedir:

- İfade ve örgütlenme özgürlüğü dahil insan hakları savunucularının çalışmalarına ve korunmalarına ilişkin yasal zemin;
- Hukuk ve yargı organları tarafından pratikte korunma;
- Eğitime ve bilgiye erişim;
- Ulusal ve yerel yetkililerin, Birleşmiş Milletlerin ve ayrıca özel sektörün etkili gücü;

⁷ Eldeki kaynakların durumuna göre Özel Temsilciye destek sağlayan birden fazla kişi olabilir.

⁸ Eyleme yönelik ek tavsiyeler şu kaynaklarda bulunabilir: Genel Sekreterin İnsan Hakları Komisyonu'na 2000 yılında sunduğu rapor (E/CN.4/2000/95) ve Özel Temsilci tarafından Genel Kurula (A/56/341, A/57/182 ve A/58/380, ek), İnsan Hakları Komisyonu'na (E/CN.4/2001/94, E/CN.4/2002/106 ve Add. 1 ve 2 ve E/CN.4/2003/104 ve Add.1-4) sunulan raporlar. Gerek bunlara gerekse Özel Temsilcinin daha sonra sunacağı raporlara OHCHR'nin web sayfasından "İçindekiler" aracılığıyla ulaşılabilir (www.ohchr.org).

- İnsan hakları savunucularının durumunun izlenmesi, bu konudaki bilgilerin medya ve sivil toplumun gayri resmi kanallarından yaygınlaştırılması;
- Ülke dışındaki insan hakları savunucularına koruma ve destek;
- İnsan hakları savunucularına düşen sorumluluklar ve kendilerinden beklenen yüksek standartlar.

İnsan hakları savunucularını desteklemeye ve korumaya yönelik çabaların aynı zamanda insan hakları standartlarının yaşama geçirilmesine de katkıda bulunacağı bir kez daha vurgulanmalıdır. Savunucuların korunması ve çalışmalarında kendilerine destek verilmesi, Devletlerin insan hakları stratejilerinde, bir bütün olarak Birleşmiş Milletlerin çalışmalarında ve ilgili hükümet dışı kuruluşların etkinliklerinde merkezi bir yer tutmalıdır. İnsan hakları savunucularına yönelik destek, kalkınma, demokratikleşme ve benzer süreçler bağlamındaki her tür uluslararası işbirliğinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

A. Devletlerin eylemleri

1998 yılında başlamak üzere, insan hakları savunucuları Bildirgesine ilişkin Yıllık Genel Kurul kararlarında bütün Devletlere Bildirge'yi tanıtmaya ve uygulama çağrısında bulunulmuştur⁹. İnsan Hakları Komisyonu'nun 2000 yılında başlayan yıllık kararları da Devletleri Bildirge'yi uygulamaya ve bu alanda Özel Temsilci ile işbirliği yapıp kendisini desteklemeye davet etmiştir¹⁰. Bu kararlar tek tek Devletlerin ve uluslararası topluluğun harekete geçme kararlılığının ifadesidir. Devletlerin atabilecekleri somut adımlara ilişkin öneriler aşağıda yer almaktadır.

1. İnsan hakları savunucuları ile ilgili Bildirgenin kullanımı

- **İç mevzuatın Bildirge ile uyumlu olması:** Ülkedeki mevzuatın, insan hakları savunucuları Bildirgesi ile uyumlu olmasının sağlanması. Savunucuların finansman kaynaklarına erişimini, bağımsızlıklarını, ifade, örgütlenme ve toplantı yapma özgürlüklerini kısıtlayıcı hükümlerin mevzuatta yer almamasına özel dikkat gösterilmesi.
- **Ulusal bir araç olarak bildirge:** Bildirgenin hukuksal bağlayıcılık taşıyan bir ulusal araç olarak benimsenmesi, insan haklarının ve insan hakları savunucularının desteklenmesine yönelik bir araç olarak bu metnin gücünü artıracaktır. Bildirge'nin iç mevzuatta yer alması yargı organlarının bu metni kullanmasını kolaylaştıracak ve Devlet organlarının Bildirge'ye saygılı olmasını sağlayacaktır.
- **Bildirge'nin uygulanması:** Bildirge hükümlerinin uygulanması, sağlanan ilerlemenin izlenmesi, her iki yılda bir yayınlanacak raporlarda hangi adımların atıldığı ve halen kaygıların sürdüğü maddelerin belirtilmesi. Sivil toplumun da görüşü alınarak Bildirge'nin uygulanmasına ilişkin bir eylem planı hazırlanması ve bunun yayınlanması konusunun düşünülmesi.
- **Bildirge'yi yayma ve üzerinde eğitim verme:** örneğin insan hakları savunucularının kendilerini, Devlet görevlilerini, hükümetler arası kuruluşları ve medyayı hedefleyen programlar hazırlanması.

⁹ Örneğin bakınız 19 Aralık 2001 tarih ve 56/163 sayılı Genel Kurul kararı ile 18 Aralık 2002 tarih ve 57/209 sayılı Genel Kurul kararı.

¹⁰ Bakınız İnsan Hakları Komisyonu kararları 2000/61, 26 Nisan 2000, 2001/64, 25 Nisan 2001, 2002/70, 25 Nisan 2002 ve 2003/64, 24 Nisan 2003.

2. Pratikte koruma

- **İzleme:** Çalışmalarında üzerinde durdukları insan hakları ihlalleri veya doğrudan kendilerini hedef alan ihlaller konusunda insan hakları savunucularından bilgi alacak güçlü, bağımsız ve kaynaklarla yeterince desteklenen bir mekanizmanın oluşturulması—örneğin insan hakları ulusal komisyonu gibi. Savunuculara ek denetim ve korunma imkânları sağlayacak bölgesel bir insan hakları izleme mekanizması oluşturulmasına destek.
- **Adalet ve dokunulmazlık:** İnsan hakları savunucularının yargının tam korumasından yararlanmalarının, kendilerine yönelik ihlallerin hemen ve geniş biçimde araştırılmasının ve gerekli girişimlerde bulunulmasının sağlanması.
- **Yerel yönetimin rolü:** İnsan hakları savunucularının desteklenmesinde ve korunmasında yerel yönetim yetkililerinin rol ve sorumluluklarının vurgulanması. Bildirge'nin uygulanması ulusal ölçekte olduğu kadar yerel ölçekte de takip edilmelidir. Devlet yetkisinin ademi merkezileştirilmesi süreci, insan haklarını koruma sorumluluğunun ulusal yönetime olduğu kadar yerel yönetime de ait olduğunu kabullenmelidir. Yerel yönetim yetkilileri insan hakları eğitimi programlarına erişebilmeli, insan hakları standartlarına saygılı olma çabalarında ulusal yetkililerce desteklenmeli ve buna özendirilmelidir. Yerel yetkililerden, Bildirge'nin uygulanmasıyla ilgili ülke raporuna katkıda bulunmaları istenebilir.
- **Özel temsilci ile işbirliği:** İnsan hakları savunucuları Özel Temsilcisine ülke ziyareti için kalıcı bir davette bulunulması ve aynı işlemin İnsan Hakları Komisyonu tarafından oluşturulmuş diğer özel görevleri yapanlar için de gerçekleştirilmesi. Özel Temsilci tarafından gündeme getirilen durumlara zamanında yanıt verilmesi ve Özel Temsilcinin raporlarında yer alan tavsiyelerin dikkate alınması.

3. Tekil Devlet birimlerinin eylemleri

- **Yasama organı,** Bildirge'yi ve insan hakları savunucularını destekleyen bir gündem benimseyebilir; örneğin, güvenlikle ilgili yasal düzenlemelerin insan hakları savunucularının çalışmalarını engelleyici içerikte olmamasına özel özen gösterebilir; insan hakları savunucularını kollayan bir parlamento komisyonu oluşturabilir ve parlamenterleri tehdit altındaki savunuculara sahip çıkmaya ve kamuoyu önünde onlar adına hareket etmeye özendirir. Bu tür girişimler, gerek belirli bir ülke içindeki savunucular, gerekse başka ülkelerdekiler için başlatılabilir.
- **Devlet ve/veya Hükümet başkanlığı,** insan hakları savunucuları için bir odak nokta oluşturarak, örneğin bütün bakanlıkları, kendi alanlarına giren konularda insan hakları savunucularının çalışmalarına destek olmaya yöneltebilir.
- **Dışişleri Bakanlığı,** başka ülkelerde çalışmalar yapan insan hakları savunucularının duyarlılıklarının hükümetin dış politikasında ve uluslararası ticari ilişkilerinde dikkate alınmasını sağlayabilir; başka ülkelerdeki baskılardan kaçan insan hakları savunucularına ülkeye giriş izni sağlayarak ve geçici kalış izni vererek destek olabilir. Kimi hükümetler insan hakları savunucuları ile ilgili olarak resmi politikalar geliştirmiş ve elçiliklerine insan hakları savunucularına destek olma talimatı vermiştir.
- **İçişleri Bakanlığı,** polis dahil olmak üzere bütün iç güvenlik birimlerinin insan hakları eğitimi almalarını ve Bildirge'de yer alan hak ve sorumluluklarında insan hakları savunucularını desteklemelerini sağlayabilir.

B. Devlet dışı aktörlerin eylemleri—sivil toplum ve özel sektör dahil

- **Medya**, Bildirge ile ilgili bilgi vererek, savunuculara yönelik ihlalleri haber yaparak ve çalışmalarına kamuoyu desteği sağlayarak insan hakları savunucularının çalışmalarına önemli destek verebilir. Medyanın bu alandaki rolünü güçlendirmeye yönelik girişimler medya organizatörleri veya hükümet dışı diğer kuruluşlar tarafından başlatılabilir; böylece, insan hakları alanında eğitim verilebilir ve medyanın insan hakları ile ilgili duyarlılıklara düzenli biçimde eğilmesi sağlanabilir. Bunların yanı sıra medya, insan hakları savunucularını karalamaya yönelik çabalara karşı çıkabilir; örneğin, savunucuları haksız şekilde terörist, suçlu veya devlet düşmanı olarak nitelleyen açıklamaları sorgulayabilir.
- **Ulus ötesi şirketler**, insan hakları savunucuları tarafından kendilerine yöneltilen meşru kaygıları dikkate almalıdır. Bu şirketler, kendi faaliyetlerine yönelik eleştirileri dolayısıyla, Devlet organlarını açık veya dolaylı biçimde insan hakları savunucularına karşı baskıya teşvik edici hareketlerden özellikle kaçınmalıdırlar. Dahası, aynı şirketler, örneğin Devletle ticari veya diğer anlaşmalar konusunda görüşmeler yaparken insan hakları savunucularına yönelik ihlalleri resmi yetkililere iletebilirler.
- Ulus ötesi şirketler ve özel sektördeki diğer kuruluşlar, insan hakları savunucularına yönelik yaklaşımlarını geliştirirken, insan hakları savunucuları Bildirgesi'ne ve Birleşmiş Milletler Küresel Anlaşma programının¹¹ ilkelerine atıfta bulunabilirler.
- **Destek ağları**: Genel olarak sivil toplum, herhangi bir insan hakları savunucusu tehditle karşılaştığında, bu bilginin hemen geniş gruba iletileceği gayri resmi izleme ağları oluşturabilir. Böyle bir izleme, koruyuculuk bakımından güçlü bir rol oynayabilir ve ihlalleri önleyebilir. Bu ağlar yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte oluşturulmalıdır. Ayrıca, insan hakları alanında çalışan uluslararası hükümet dışı kuruluşlar gibi uluslararası mekanizmalarla da bağlantılar kurulmalıdır.

C. Birleşmiş Milletler bölümleri, ofisleri ve programları tarafından eylem

İnsan hakları savunucuları Bildirgesi yıllık Genel Kurul kararları, ilgili bütün BM kuruluş ve birimlerinden, kendi görev alanları içinde, insan hakları savunucuları Özel Temsilcisine mümkün olan her tür yardım ve desteği sağlamalarını talep etmektedir. Buna ek olarak, örneğin insan haklarının BM kalkınma programlarına içselleştirilmesine yönelik Genel Sekreter desteği, BM reform süreci ve 2000'deki Binyıl Zirvesi sonucunda benimsenen hedefleri desteklemeye yönelik Binyıl Kampanyası gibi bir dizi BM girişimi de özendirici niteliktedir ve hatta kimi durumlarda insan hakları standartlarının yaşama geçirilmesinde BM'nin aktif rol oynamasını öngörmektedir. İnsan hakları savunucularının anlaşma çerçevesindeki rol ve hedefleri ile BM Ülke Ekiplerinin rol ve hedefleri arasında güçlü bağlar bulunmaktadır. Nitekim Özel Temsilci de İnsan Hakları Komisyonu'na 2003 yılında sunduğu raporunda BM görevlilerinin kendilerinin de insan hakları savunucuları olduklarına ve insan hakları savunucularının da ülkeler düzeyinde genellikle BM'nin başlıca ortakları durumunda bulduklarına dikkat çekmiştir¹². Dolayısıyla, bir bütün olarak Birleşmiş Milletler sisteminin, özel olarak da BM ülke ekiplerinin insan hakları savunucuları Bildirgesi'ne desteği, aynı zamanda bu kuruluşun temel amaçlarına da hizmet etmektedir.

¹¹ Bakınız www.unglobalcompact.org

¹² E/CN.4/2003/104, paragraflar 5 ve 54.

1. Ülke düzeyinde

Birleşmiş Milletler Ülke Ekipleri, Bildirge'nin yaşama geçirilmesinde ve kendi görev alanları içinde insan hakları savunucularına destek vermede aktif rol almalıdır. Bu çerçevedeki somut girişimler şunlar olabilir:

- Bildirge'nin tanıtılması, yaygınlaştırılması, yerel dillere tercüme edilmesi ve hükümlerinin ulusal mevzuata içselleştirilmesi;
- Birleşmiş Milletler ülke ofisleri ile ülkede çalışmalar yapan insan hakları savunucuları (gerek sivil toplumdan gerekse Devletten) arasında özel toplantılar düzenlenmesi; bu toplantılar sırasında savunucuların insan haklarıyla ilgili kaygılarını ve BM'nin ilgili kuruluşlarının, programlarının veya ofislerinin kendi görev alanları içine giren konulardaki tavsiyelerini dile getirmesi;
- İnsan hakları ile ilgili olup Birleşmiş Milletlerin ülke bazındaki görevini etkileyen konuların dikkate alınması ve bu konulardaki kaygıların ilgili Devlet organlarına iletilmesi;
- Hükümet dışı kuruluşlarda çalışan ve insan hakları alanındaki rolleri kabul gören savunucuların, örneğin konferans merkezi gibi BM tesislerinden yararlanmalarına, buralarda insan hakları eğitimi veya benzeri çalıştaylar düzenlemelerine olanak tanınması;
- İnsan hakları savunucuları Özel Temsilcisi ve Birleşmiş Milletler özel raportörleri tarafından dile getirilen tavsiyelerin dikkate alınması.

Birleşmiş Milletler Ülke Ekiplerinde görev yapan ve işleri gereği insan hakları savunucuları açısından özel önem taşıyan kişiler arasında şunlar yer almaktadır (ülkeye ve ofise bağlı olmak üzere):

- Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi veya Koordinatörü;
- ILO, OHCHR, UNAIDS, UNDP, UNESCO, UNHCR, UNICEF, UNIFEM, WFP ve WHO dahil olmak üzere çeşitli BM ofis ve programlarının başkanları;
- Program Koordinatörleri, Koruma Görevlileri ve İnsan Hakları Görevlileri (özellikle UNHCR, UNICEF, OHCHR ve ILO bünyesinde);
- Sivil toplumla irtibattan sorumlu kişiler;
- İyi yönetim alanında görev yapanlar;
- Eğitim ve enformasyon kampanyalarından sorumlu kişiler.

2. Bölgesel ve uluslararası düzeylerde

Birleşmiş Milletler sistemi, bölgesel ve uluslararası düzeylerde, insan hakları savunucularına çok önemli destek sağlayabilir. Bu çerçevedeki somut girişimler arasında şunlar yer almaktadır:

- Personele yönelik bölgesel ve uluslararası eğitim programlarında insan haklarına ve Bildirge'nin kendisine odaklanma;
- Belirli bir BM kuruluşunun veya programının uygulanmasını desteklemede insan hakları savunucularının oynadıkları rolün analizi ve savunucuların bu desteğini engelleyebilecek sorunların belirlenmesi;
- İnsan hakları savunucularına yönelik desteğin politika belgelerinde yer alması;

- Birleşmiş Milletlerin belirli bir görevine denk düşen insan hakları konusunda çalışma yapan savunucuların bölgesel kuruluşları ve ağlarıyla teması muhafaza etme. Savunucuların gerek duydukları korumayla ilgili bilgi sahibi olunması ve bu korumanın sağlanması için tanıtım-savunu çalışmaları yapılması;
- İnsan hakları savunucuları Özel Temsilcisinin rapor ve tavsiyelerinin analiz edilmesi ve bunların ilgili ülke ofislerine iletilmesi.

D. İnsan hakları savunucularının eylemleri

Bu Genel Bilgilendirme Belgesi'nde daha önce de değinildiği gibi, insan hakları savunucularını Devlet organlarında, sivil toplumda, özel sektörde ve diğer çeşitli görevlerde bulmak mümkündür. Dolayısıyla, bundan önce A'dan C'ye kadar olan başlıklar insan hakları savunucularının kendilerine olduğu kadar, Devlet içinde, dışında ve hükümetler arası ortamlarda bulunan aktörlere de yöneliktir. Bu son bölüm ise bir grup olarak insan hakları savunucularının eylemlerine yönelik kimi ek öneriler içermektedir.

1. İş kalitesi

- Tarafsız ve saydam olunması ve bunun sürdürülmesi;
- İnsan hakları ihlallerinin bildiriminde profesyonel uygulamalar oluşturulması;
- Doğru bildirimlerle inandırıcılığın sağlanması ve sürdürülmesi;
- İnsan hakları alanındaki diğer kuruluşların da aynı yüksek standartları tutturmalarına yardım;
- Verili koşulların ve ulusal yasaların insan hakları savunucuları Bildirgesi'ne ve diğer uluslararası insan hakları belgelerine saygılı olduğu durumlarda, insan hakları savunucularının da, örneğin hükümet dışı kuruluşların resmen kurulması gibi durumlarda mevcut mevzuat ve yönetmeliklere uygun davranması.

2. Eğitim

- Kendiniz, meslektaşlarınız ve diğerleri, örneğin basın mensupları, öğretmenler ve genel kamuoyu için düzenli insan hakları eğitimi çalışmaları düzenlenmesi. İnsan hakları savunucularına yönelik eğitim, çalışmalarını profesyonelleştirme anlamında eğitimle birlikte diğer güvenlik önlemlerini de içermelidir.
- Bu tür etkinlikler sayesinde ayrıca insan hakları alanındaki duyarlılıklara ve insan hakları savunucularının çalışmalarına da dikkat çekilebilir.

3. İletişim ağları ve kanalları

- İnsan hakları savunucuları arasında, ayrıca medya, kilise, genel olarak sivil toplum ve özel sektör gibi diğer aktörleri de kapsayacak destek ağları oluşturulması. Bu tür ağlar, yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte özellikle önem taşımasının yanı sıra, uluslararası ölçekte de yararlıdır.
- Ağlar, insan hakları savunucularının güvenliğini izlemeye, risk altındaki bir savunucuya ilişkin bilgilerin hızla yayılmasında kullanılabilir ve ayrıca savunucular topluluğunun geniş ve insan haklarını her yönüyle temsil edici nitelikte olmasını sağlayabilir. Genel olarak insan hakları ihlallerine ilişkin bilgilerin aktarılmasında ağlardan yararlanılırken, savunucular başlıca ortaklarını tanımlamalı ve onlara kolaylıkla kullanılabilir bilgiler sağlamalıdır.

- Bu iletişim kanallarında bir kamuoyu yaygınlaştırma stratejisi de yer almalıdır.

4. Analiz

- Belirli Devletlerde insan hakları savunucularının karşılaştıkları temel sorunların net biçimde tanımlanması ve bu sorunların nasıl ele alınabileceği konusunda ilgili yetkililere tavsiyelerde bulunulması.

5. İnsan haklarında daha fazla Devlet korumasına yönelik destek

- Adalet Bakanlığı, önde gelen mahkeme başkanlıkları ve savcılıklarla birlikte emniyet teşkilatına insan hakları eğitimi görmüş kişilerin atanması.
- İnsan hakları standartlarını yaşama geçirmek ve korumak üzere Devlete ait ve bağımsız kurumların oluşturulmasına destek.
- Devlet organlarının insan hakları ihlallerini araştırmaya teşvik edilmesi ve bu alandaki dokunulmazlıklara son verilmesi için ısrar.

6. Koruma stratejileri

- Tehdit altındaki insan hakları savunucularının acilen korunması için bir strateji ve usuller belirlenmesi. Böyle bir stratejide, belirli bir risk durumunun bölgesel ve uluslararası koruma ağlarına bilgi verilmesine gerek olup olmadığını belirlemeye yarayacak ölçütler de yer almalıdır; bu ağların doğru ve eksiksiz bilgilerle beslenmesi gerekmektedir.
- Geliştirilen koruma stratejisi, ortaya çıkan durumların Özel Temsilciye iletilmesine imkân tanıyacak öğeleri de içermelidir. Elinizdeki Bilgilendirme Belgesi'ne Ek II bunun nasıl yapılabileceği konusunda bilgi vermektedir.

7. İnsan hakları savunucuları ile ilgili Bildirgenin kullanımı

- Bildirge'den mümkün olan en iyi biçimde yararlanılması konusu, insan haklarının savunulmasına yönelik herhangi bir stratejide yer almalıdır.
- Bildirge yaygın biçimde dağıtılabilir ve eğitim kampanyalarının konusu olabilir. İnsan hakları savunucuları bu belgenin ulusal mevzuata içselleştirilmesi veya yerel koşullara göre uyarlanmış bir eylem planı çerçevesinde yaşama geçirilmesi için çaba harcayabilirler.

EKLER

Ek 1

Kişilerin, Grupların ve Toplum Organlarının Evrensel Ölçekte Tanınmış İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Geliştirme ve Koruma Hak ve Sorumlulukları Bildirgesi

İnsan hakları savunucuları Bildirgesi'nin ihlali ile ilgili iddiaların Özel Temsilciye sunulmasında izlenecek yollar

9 Aralık 1998 tarih ve 53/144 sayılı Genel Kurul kararı ile kabul edilmiştir

Genel Kurul,

Dünyanın bütün ülkelerinde bütün insanların tüm haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik Birleşmiş Milletler Şartında yer alan amaç ve ilkelerin gözetilmesinin önemini *bir kez daha teyit ederek,*

Ayrıca, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile İnsan Haklarıyla ilgili Uluslararası Sözleşmelerin, insan haklarına ve temel özgürlüklere yönelik evrensel saygı ve gözetmeye yönelik uluslararası çabaların temel öğeleri olarak taşıdıkları önemi, bu arada Birleşmiş Milletler sistemi içinde benimsenenlerle birlikte bölgesel ölçekteki diğer belgelerin önemini *de bir kez daha teyit ederek,*

Uluslararası topluluğun bütün üyelerinin, topluca ve ayrı ayrı, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir durum nedeniyle herhangi bir ayrımcılık gözetilmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygıyı geliştirip özendirmeleri gerektiğini *vurgulayarak* ve Şarta göre bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde uluslararası işbirliğinin sağlanmasının taşıdığı özel önemi *bir kez daha teyit ederek,*

Her tür ırk ayrımcılığı, sömürgecilik, yabancı egemenliği veya işgali gibi açık veya sistematik ihlaller; ulusal egemenliğe, ulusal birliğe ve ülke bütünlüğüne yönelik tehditler; halkların kendi kaderlerini tayin, kendi zenginlikleri ve doğal kaynakları üzerinde tam egemenlik haklarının inkârı dahil, insan haklarına ve halkların ve bireylerin temel özgürlüklerine yönelik her tür ihlalin ortadan kaldırılmasında uluslararası işbirliğinin ve kişi, grup ve derneklerin değerli çabalarının önemini *kabul ederek,*

Uluslararası barış ve güvenlikle insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanma arasındaki ilişkiyi *görerek* ve uluslararası barış ve güvenliğin olmamasının uymama için bir mazeret oluşturmayacağını dikkate alarak,

Bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel, bölünmez, birbirine bağlı ve karşılıklı ilişki içinde olduğunu; hepsinin adilane ve eşitlikçi biçimde, aralarından herhangi birinin yaşama geçirilmesini engellemeyecek tarzda geliştirilmesi ve gerçekleştirilmesi gerekliliğini *bir kez daha yineleyerek,*

İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesinde birincil sorumluluğun Devlete düştüğünü *vurgulayarak*,

Bireylerin, grupların ve derneklerin insan hakları ve temel özgürlüklere yönelik saygıyı ve bu alanlardaki bilgiyi ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirmesi hak ve sorumluluklarını *kabul ederek*,

Aşağıdakileri kararlaştırmıştır:

Madde 1

Herkesin, kendi başına ve başkalarıyla birlikte, insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve yaşama geçirilmesi için ulusal ve uluslararası düzeylerde çalışma yapma hakkı vardır.

Madde 2

1. Her Devletin, başka yol ve yöntemlerin yanı sıra, toplumsal, ekonomik, siyasal ve diğer alanlarda gerekli koşulları oluşturacak adımları atarak ve kendi egemenlik alanındaki bütün kişilerin, tek tek ve başkalarıyla toplu olarak, bütün haklardan pratikte yararlanmalarını sağlayacak hukuksal güvencelerle, bütün insan haklarını ve temel özgürlükleri koruma, geliştirme ve yaşama geçirmede birinci derecede sorumluluğu vardır.

2. Her Devlet, bu Bildirge'de yer alan hakların ve özgürlüklerin etkili biçimde güvence altına alınmasını sağlayacak gerekli yasal, idari ve diğer adımları atacaktır.

Madde 3

Birleşmiş Milletler Şartı ve Devletin insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki diğer uluslararası yükümlülükleri ile uyumlu iç yasal düzenlemeler, insan haklarının ve temel özgürlüklerin yaşama geçirileceği, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılacağı, hakların ve özgürlüklerin geliştirilmesi, korunması ve yaşama geçirilmesine yönelik olarak bu Bildirge'de sözü edilen bütün etkinliklerin yürütüleceği hukuksal çerçeveyi oluşturur.

Madde 4

Bu bildirgede yer alan hiçbir husus, Birleşmiş Milletler Şartı amaç ve ilkelerini kısıtlayacak veya zedeleyecek veya İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, İnsan Haklarıyla ilgili Uluslararası Sözleşmeler ve bu alana uygulanabilir diğer uluslararası belgeler ve taahhütlerde yer alan hükümleri sınırlandıracak ve bu hükümlere istisna oluşturacak bir içerikte yorumlanamaz.

Madde 5

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması amaçları bakımından, herkes, tek tek ve başkalarıyla birlikte, ulusal veya uluslararası düzeyde aşağıdaki haklara sahiptir :

(a) Barışçı biçimde toplanma ve örgütlenme;

(b) Hükümet dışı kuruluşlar, dernekler veya gruplar kurma, bunlara dahil olma ve katılma;

(c) Hükümet dışı veya hükümetler arası kuruluşlarla iletişime geçme.

Madde 6

Herkes, tek tek ve başkalarıyla birlikte aşağıdaki haklara sahiptir:

- (a) Bu haklara ve özgürlüklere iç mevzuatta, yargı ve idari sistemlerde nasıl yer verildiği dahil, tüm insan hakları ve temel özgürlüklere bilgi arama, edinme, alma ve muhafaza etme hakkı;
- (b) İnsan haklarına ilişkin ve diğer geçerli uluslararası belgelerde yer aldığı gibi, bütün insan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili görüş, bilgi ve enformasyonu serbestçe yayınlama, alma veya başkalarına iletme hakkı;
- (c) Gerek hukukta gerekse pratikte, bütün insan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili araştırma ve tartışmalar yapma, bu haklara ne ölçüde uyulduğuyla ilgili görüş oluşturma; gerek bu yollardan gerekse uygun başka araçlarla bu konulara kamuoyu dikkatini çekme hakkı.

Madde 7

Herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte, insan haklarına ilişkin yeni fikirler ve ilkeler oluşturma ve bunların benimsenmesine yönelik çalışmalar yapma hakkı vardır.

Madde 8

1. Herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte, herhangi bir ayrımcılık söz konusu olmadan, kamusal işlerin yönetiminde yönetime katılma hakkı vardır.

2. Bu, başkalarının yanı sıra, tek tek ve başkalarıyla birlikte, hükümet organları ve kuruluşlarıyla kamusal işlerle ilgilenen diğer kuruluşlara, daha iyi çalışmalarını sağlamak üzere eleştiri yöneltme ve önerilerde bulunma, yaptıkları işlerde insan haklarıyla temel özgürlüklerin geliştirilmesini, korunmasını ve gerçekleştirilmesini engelleyici veya köstekleyici yanlar varsa bunlara dikkat çekme hakkını da içerir.

Madde 9

1. Bu Bildirge'de belirtildiği şekliyle insan haklarının korunması ve geliştirilmesi dahil olmak üzere insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmada, herkes, tek tek ve başkalarıyla birlikte, uygun tazminat alma ve hakların ihlali durumunda korunma hakkına sahiptir.

2. Bu amaca yönelik olarak, haklarının ve özgürlüklerinin ihlale uğradığı iddiasında bulunan herkes, kişisel olarak veya hukuki temsilcilik aracılığıyla şikâyetle bulunma ve bu şikâyetinin bağımsız, yansız ve yetkili bir yargı organı veya yasal olarak oluşturulmuş bir başka merci tarafından gecikmeden kamuya açık biçimde ele alınmasını sağlama, söz konusu hak ve özgürlüklerin gerçekten ihlal edilmiş olması durumunda ise aynı merci tarafından yasalar çerçevesinde gecikmeden verilecek tazminat kararından ve buna ilişkin uygulamadan yararlanma hakkı vardır.

3. Aynı amaca yönelik olarak, herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte, diğer hakların yanı sıra şu hakları da vardır:

- (a) İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlali söz konusu olduğunda, resmi görevlilerin veya hükümet organlarının uygulamaları ve fiillerine karşı, dilekçe yoluyla veya uygun başka yollardan yargı, idare ve yasama alanında yetkili olanlara veya Devletin verili hukuk sistemi içinde belirlenmiş yetkili bir başka mercie şikâyetle bulunmak bu şikâyetin söz konusu merci tarafından gecikmeksizin sonuçlandırılmasını sağlamak;
- (b) Ulusal mevzuata ve geçerli uluslararası yükümlülükler ve taahhütlere uygunluğu hakkında görüş oluşturmak üzere kamuya açık toplantılara, işlemlere ve duruşmalara katılmak;
- (c) İnsan hakları ve temel özgürlüklerin savunulmasında mesleki açıdan gelişkin yardımları veya ilgili tavsiyeleri sunmak ve sağlamak.

4. Aynı amaca yönelik olmak üzere ve geçerli uluslararası belgeler ve usullere uygun olarak, herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte insan hakları ve temel özgürlükler ile ilgili konuları ele alma ve değerlendirme bakımından genel veya özel olarak yetkili kılınmış uluslararası organlara engelsiz erişim ve bu kuruluşlarla iletişim kurma hakkı vardır.

5. Devlet, kendi egemenlik alanındaki herhangi bir bölgede insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlalini gösteren makul göstergelerin bulunması halinde hemen yansız bir araştırma başlatacak veya soruşturmanın yürütülmesini sağlayacaktır.

Madde 10

Hiç kimse, fiilen veya fiilen müdahalede bulunmak gerektiği halde bunu yapmayarak insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlalinde yer alamaz ve hiç kimse insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali anlamına gelen bir fiile katılmadığı için cezaya veya olumsuz durumlara maruz bırakılamaz.

Madde 11

Herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte, kendi işini veya mesleğini yasalar çerçevesinde yapma hakkı vardır. Mesleği dolayısıyla başkalarının insanlık onurunu, insan haklarını ve temel özgürlüklerini etkileyebilecek durumda olan herkesin, bu haklara ve özgürlüklere saygılı olması, iş ve meslekle ilgili profesyonel davranış ve etik kuralları kapsayan ulusal ve uluslararası standartlara uygun davranması gerekir.

Madde 12

1. Herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte, insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlaline karşı barışçı etkinliklerde bulunma hakkı vardır.

2. Devlet, herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte bu Bildirge'de yer alan hakların meşru kullanımı nedeniyle maruz kalabileceği her tür şiddete, tehdide, misillemeye, fiili veya hukuksal görünümlü ayrımcılığa, baskıya veya herhangi bir keyfi muameleye karşı korunması için gerekli bütün önlemleri alacaktır.

3. Bu bağlamda, herkes, tek tek ve başkalarıyla birlikte, insan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlaliyle sonuçlanan, gruplar veya kişiler tarafından gerçekleştirilip insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanılmasını etkileyen, Devlete atfedilebilir ihmaller dahil etkinlik ve fiillere barışçı yollardan karşı durduklarında yasalar çerçevesinde etkili biçimde korunacaktır.

Madde 13

Herkesin, tek tek ve başkalarıyla birlikte, insan hakları ve temel özgürlükleri bu Bildirge'nin 3. maddesinde belirtildiği gibi, barışçı yollardan geliştirme ve koruma açık amacı doğrultusunda kaynak arama, bulma ve bu kaynaklardan yararlanma hakkı vardır.

Madde 14

1. Devletin, kendi egemenlik alanı içindeki herkesin kendi medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını kavramasını sağlayacak yasal, yargısal, idari ve gerekli diğer önlemleri alma sorumluluğu vardır.

2. Bu önlemler, diğerlerinin yanı sıra şunları da içermektedir:

- (a) Yasa ve yönetmeliklerle birlikte geçerli temel uluslararası insan hakları belgelerinin yayınlanması ve bulunabilirliğinin sağlanması;
- (b) Devletlerin, taraf oldukları uluslararası insan hakları anlaşmaları tarafından oluşturulan organlara sundukları periyodik raporlar, tartışmaların özet tutanakları ve bu organların resmi raporları dahil olmak üzere insan hakları alanındaki uluslararası belgelere tam ve eşit erişim.

3. Devlet, gerektiği durumlarda, kendi egemenlik alanları içinde insan haklarını ve temel özgürlükleri koruma ve geliştirme amaçlı bağımsız ulusal kurumların oluşturulmasını, bunlar ister ombudsmanlık, ister insan hakları komisyonları, ister başka mahiyette olsun, sağlayacak ve bu oluşumları destekleyecektir.

Madde 15

Devletin, eğitimin her kademesinde insan hakları ve temel özgürlükler eğitimini yaygınlaştırma ve kolaylaştırma; avukatların, yasaları uygulamakla görevli olanların, silahlı kuvvetler personelinin ve kamu görevlilerinin kendi iç eğitimlerinde insan hakları eğitimine ilişkin öğelerin yer almasını sağlama sorumluluğu vardır.

Madde 16

Kişiler, hükümet dışı kuruluşlar ve ilgili kurumların, eğitim ve araştırma gibi etkinliklerle, kamuoyunun insan hakları ve temel özgürlüklerle ilgili konularda daha bilinçli ve duyarlı hale getirilmesinde önemli rolleri vardır; böylece, bu etkinliklerin gerçekleştiği toplumların ve toplulukların farklı kökenleri de dikkate alınarak, ülkeler, tüm ırksal ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü, barış ve dostça ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunulacaktır.

Madde 17

Bu Bildirge'de yer alan hak ve özgürlüklerin kullanımında, tek tek ve başkalarıyla birlikte herkes, yalnızca, başkalarının hak ve özgürlüklerine ilişkin duyarlılıklar, genel ahlak, kamu düzeni ve demokratik bir toplumda genel refah gibi mülahazalardan hareketle ve yasal çerçevede sınırlamalara tabi olacaktır.

Madde 18

1. Herkesin, kendi kişiliğini serbestçe ve tam olarak geliştirmesinin mümkün olacağı bir topluluğa yönelik ve bu topluluğun içinde görevleri vardır.

2. Kişiler, gruplar, kurumlar ve hükümet dışı kuruluşların, demokrasiyi güvence altına almada, insan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmede, demokratik toplumların, kurumların ve süreçlerin yaygınlaştırılmasına katkıda önemli rolleri ve sorumlulukları vardır.

3. Kişiler, gruplar, kurumlar ve hükümet dışı kuruluşların önemli bir başka rol ve sorumlulukları da, yeri geldiğinde, İnsan Hakları Bildirgesi ve diğer insan hakları belgelerinde yer alan hak ve özgürlüklerin eksiksiz gerçekleşebileceği toplumsal ve uluslararası düzeni herkese sağlamaktır.

Madde 19

Bu Bildirge'de yer alan hiçbir husus, herhangi bir kişinin, grup veya organın veya Devletin, bu Bildirge'de yer verilen hak ve özgürlüklerin tahribine yönelik herhangi bir faaliyette bulunma veya bu yönde bir fiil gerçekleştirme hakkına sahip bulunduğu şeklinde yorumlanamaz.

Madde 20

Bu Bildirge'de yer alan hiçbir husus, Devletlerin, kişilerin, grupların, kurumların veya hükümet dışı kuruluşların Birleşmiş Milletler Şartı hükümlerine aykırı eylemlerine izin verebileceği şeklinde yorumlanamaz.

Ek II

İnsan hakları savunucuları Bildirgesi'nin ihlali ile ilgili iddiaların Özel Temsilciye sunulmasında izlenecek yollar

Doğru bilgileri seçme- bu bilgileri net olarak sunma

- Herhangi bir şikâyeti iletmeden önce, A sütununda 1'den 7'ye kadar olan noktalarda sıralanan bütün ayrıntıların (Temel bilgiler) şikâyette yer almasını sağlayın. Çok ivedi durumlarda bir dosyayı kimi ayrıntılara girmeden de göndermek mümkün olabilir; ancak, bu ayrıntıların olmayışı konunun incelenmesini güçleştirecektir.
- Eğer elinizde ek bilgiler varsa bunun yararı olabilir. Yararlı ek bilgilere örnekler B sütununda verilmektedir (Yararlı bilgiler). Bu ayrıntılar mutlaka zorunlu değildir, ancak kimi durumlarda önemli olabilir.
- Bilgiler liste halinde (sütun A'da olduğu gibi) veya bir mektupla gönderilebilir. Sütun C, durum bilgisine ve bunun bir mektupta nasıl yer alabileceğine örnek vermektedir. Doğru ayrıntıların net biçimde verilmesi, yanıtın da çabuk gelmesini sağlar.

Gizlilik

- Bir mağdurun kimliği, Özel Temsilci ile Devlet organları arasındaki herhangi bir temasta mutlaka geçecektir. Özel Temsilci, bu kişinin kimliğini gizli tutarak herhangi bir müdahalede bulunamaz. Eğer mağdur yaşça küçükse (18 yaşın altında) Özel Temsilci bu kişinin adını Devletle olan temaslarında geçirecek, ancak dışa açık raporunda bu kimliği vermeyecektir. Bilginin kaynağı verilebilir veya mağdur isminin kamuya açık raporlarda geçmemesini talep edebilir.
- Kaynak açıklanabileceğini belirtmediği sürece herhangi bir ihlal iddiasıyla ilgili bilgi kaynağının kimliği her zaman gizli tutulur. Bilgi verirken, gizli kalmasını istediğiniz başka ayrıntılar olup olmadığını belirtebilirsiniz.

İleti ve daha sonraki yazışmalar için adres bilgileri

- Özel Temsilcilik personeli, eğer istenirse, gönderilen materyali teslim aldığını teyit edecektir. İlgili hususlarda bu personelle her an ilişkiye geçilebilir.
- E-posta temas bilgileri: urgent-action@ohchr.org E-posta metninde ilgi olarak insan hakları savunucuları görevi yer almalıdır.
- Faks: +41 22 917 9006 (Geneva, Switzerland)
- Telefon: +41 22 917 1234. Bu, İsviçre'nin Cenevre kentindeki Birleşmiş Milletler telefon operatörünün numarasıdır. Arayanlar, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nde İnsan Hakları Komisyonu özel işlemleri ile ilgilenen, özellikle de Özel Temsilcinin insan hakları savunucuları ile ilgili görevini destekleyen personelle görüşmek istediklerini belirtmelidirler.

<p style="text-align: center;">A Temel Bilgi</p>	<p style="text-align: center;">B Yararlı Bilgi</p>	<p style="text-align: center;">C Özel Temsilciye mektup örneği</p>
<p>1. Mağdur olduğu ileri sürülen kişinin/kişilerin adları</p> <p>Önce adını sonra soyadını vermeye ve doğru yazmaya dikkat edin.</p> <p>Mağdurlar kişi, grup veya kuruluş olabilir.</p> <p>2. Mağdurun insan hakları savunucusu olarak konumu</p> <p>Mağdur (kişi/ler, kurum) hangi insan hakları etkinliğinde yer alıyordu?</p> <p>3. Mağdurun maruz kaldığı iddia edilen ihlal/ler</p> <p>Ne oldu? Nerede? Ne zaman? En son durum ne?</p> <p>4. Failler</p> <p>İhlalin kimin tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin mevcut bilgileri verin: örneğin, iki kişi (üniformalı?); rütbe, birim, diğer tanım veya unvan.</p>	<p>Eğer mağdur bir kişi işe lütfen cinsiyeti, yaşı, ülkesi ve mesleği hakkında bilgi verin.</p> <p>Eğer mağdur bir kişi veya kuruluş ise lütfen iletişim bilgilerinizi verin. Bu bilgiler gizli tutulacaktır.</p> <p>Gerekliyse, lütfen mağdurun (kişi/kurum) insan hakları çalışmalarını yürüttüğü kent ve ülkeyi yazın.</p> <p>İlk baştaki bir ihlalin daha sonra bir dizi fiile yol açtığı durumlarda bunları lütfen meydana geliş sırasına göre belirtin. Sözgelimi, ilk baştaki olay bir insan hakları savunucusunun tutuklanması ise, olayın ayrıntıları da verilmelidir. Ancak eğer bu kişi daha sonra kişi belirli bir yere götürülmüşse verilebilecek yararlı bilgiler arasında şunlar da yer alacaktır: Kişinin götürülüp tutulduğu yer; bu kişinin avukatıyla görüşüp görüşemediği; kişinin tutulduğu yerdeki durumu ve koşulları; kendisine yöneltilen suçlamalar, vb.</p> <p>Tanıklar</p> <p>İsnat edilen ihlalle ilgili tanıklar var mı?</p> <p>Olayın başka mağdurları var mı?</p>	<p>Bayan Aabb Ddee (kent/kasaba /ülke]'de yaşam bir avukattır.</p> <p>Aabb Ddee etnik azınlıkların yeterli barınma imkânlarına kavuşma hakkını destekleyici davalar almaktadır. Kendisi ayrıca İnsan Hakları Ulusal Komisyonu üyesidir.</p> <p>Aabb Ddee kendi güvenliğine yönelik olarak kimliği belirsiz kişilerden tehdit aldı. Elimizdeki bilgilere göre [gün/ay/yıl] tarihinde Bayan Ddee'nin [kent/kasabanın adı]'deki ofisine bir mektup geldi. Bu mektupta sadede "dikkat et" yazıyordu. Ayrıca, bundan bir gün sonra Bayan Ddee işinden evine giderken beyaz bir arabadaki iki kişi tarafından takip edildi.</p> <p>Aabb Ddee arabasıyla giderken kendisini izleyen iki kişiyi teşhis edemedi. O sırada arabada yanında bulunan arkadaşı da arabanın kendilerini izlediğini gördü.</p>

<p>5. Yetkililerin girişimleri</p> <p>Konu resmi yetkililere intikal ettirildi mi?</p> <p>Ettirildiyse ne gibi girişimlerde bulunuldu?</p> <p>6. İhlal olayı ile insan hakları çalışmaları arasındaki bağlantı</p> <p>İsnat edilen ihlalin mağdur kişinin insan hakları alanındaki çalışmalarına bir tepki mahiyetinde olduğunu düşünmenizin gerekçesi ne?</p> <p>7. Bu bilgiyi veren kim? (Gizli)</p> <p>Adını ve iletişim bilgilerini verin. Eğer gerekiyorsa mesleki rolünü de belirtin.</p>	<p>Mağdur veya insan hakları kuruluşları tarafından başlatılan girişimler</p> <p>İsnat edilen ihlal kamuoyuna açıklandı mı?</p> <p>Bu konudaki bilgiler diğer insan hakları gruplarına ulaştırıldı mı?</p> <p>Daha önceki olaylar</p> <p>Eğer aynı konuyla ilgili geçmişte de birtakım olaylar yaşanmışsa lütfen ayrıntılarını verin.</p> <p>Bilgiler kuruluşlar veya kişiler tarafından iletilmiş olabilir.</p>	<p>Aabb Ddee bu olayları meydana geldikleri gün [merciin adı ve yeri]'deki emniyet güçlerine bildirdi. Polis de bunun üzerine araştırma başlattı. Aabb Ddeee bu konularda ayrıca yerel gazete [adı]'ye de açıklamada bulundu.</p> <p>Bir yıl önce [tarih] Aabb Ddee ile aynı etnik grubu temsil eden bir başka avukat da buna benzer bir tehdit mektubu almış ve ardından [tarih]'de bilinmeyen kişilerce öldürülmüştü.</p> <p>Bu mektup – Aabb Ddee'nin görev yaptığı İnsan Hakları Ulusal Komisyonu- tarafından ilgililere sunulmuştur.</p>
<p style="text-align: center;">Güncellemeler</p> <p>Lütfen, güncel yeni bilgileri mümkün olduğu kadar kısa sürede iletin. Mağdurun durumunda herhangi bir değişiklik olup olmadığının bilinmesi özellikle önemlidir.</p> <p>Güncellemeler şu durumlarda yapılabilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> - yeni bilgilerin elde edilmesi (örneğin ihlali yapan kişinin teşhis edilmesi); - yeni durumların ortaya çıkması (örneğin mağdur kişinin serbest bırakılması). 		<p>[iki ay sonra] [tarih]'de öğrendik ki, polis soruşturması dün kapatılmış. Aabb Ddee'ye [tarih] günü gönderilen tehdit mektubu ve bir sonraki gün arabasıyla giderken takip edilmesi nedeniyle iki kişi tutuklanmış. Bu kişiler iki hafta içinde mahkemeye çıkarılacak. Bayan Ddee bu tutuklamalardan memnun kalmakla birlikte, söz konusu iki kişiyi yönlendirenlerin hala serbest olduklarına işaret etmiştir. Bayan Ddee polis araştırmalarının devam etmesini istemiştir.</p>

İnsan Hakları Genel Bilgilendirme Belgeleri*

- No. 02 Uluslararası İnsan Hakları Senedi (Rev.1)
- No. 03 İşkenceye Karşı Mücadele (Rev.1)
- No. 06 Gözaltında Kayıplar (Rev.2)
- No. 07 Şikâyet Usulleri (Rev.1)
- No. 09 Yerli Halkların Hakları (Rev.1)
- No. 10 Çocuk Hakları (Rev.1)
- No. 11 Yargısız veya Keyfi İnfazlar (Rev.1)
- No. 12 Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi
- No. 13 Uluslararası İnsani Hukuk ve İnsan Hakları
- No. 14 Köleliğin Çağdaş Biçimleri
- No. 15 Medeni ve Siyasal Haklar: İnsan Hakları Komitesi
- No. 16 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (Rev.1)
- No. 17 İşkenceye Karşı Komite
- No. 18 Azınlık Hakları (Rev.1)
- No. 19 İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Ulusal Kurumları
- No. 20 İnsan Hakları ve Mülteciler
- No. 21 Yeterli Barınma İnsan Hakkı
- No. 22 Kadınlara Karşı Ayrımcılık: Sözleşme ve Komite
- No. 23 Kadınların ve Çocukların Sağlığını Etkileyen Zararlı Geleneksel Uygulamalar
- No. 24 Göçmen İşçilerin Hakları
- No. 25 Zorla Boşaltmalar ve İnsan Hakları
- No. 26 Keyfi Gözaltılar Çalışma Grubu
- No. 27 BM Özel Raportörleri ile ilgili Sıkça Sorulan 17 Soru
- No. 28 Paralı Askerliğin Halkların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerindeki Etkisi
- No. 29 İnsan Hakları Savunucuları: İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması

* 1, 5 ve 8 sayılı belgeler yayından kaldırılmıştır.

İnsan Hakları Genel Bilgilendirme Belgeleri dizisi, Cenevre'deki BM Ofisi BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından yayınlanmaktadır. Dizi, insan haklarıyla ilgili olup halen gündemde olan veya özel ilgi çeken seçilmiş sorulara yer vermektedir.

İnsan Hakları Genel Bilgilendirme Belgeleri temel insan hakları, Birleşmiş Milletlerin bunları geliştirmek ve korumak için neler yaptığı ve bu hakların gerçekleşmesine yardım için oluşturulmuş uluslararası mekanizmalar konusundaki bilgileri daha geniş kesime ulaştırıp kavranılmasını sağlama amacını taşımaktadır. İnsan Hakları Bilgilendirme Belgeleri tüm dünyada ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Bu belgelerin BM'nin resmi dilleri dışındaki dillere çevrilmesi özendirilmektedir; ancak, bunun koşulu metinlerin içeriğinde herhangi bir değişiklik yapılmaması, Cenevre'deki BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin çeviri hakkında bilgilendirilmesi ve adından kaynak olarak söz edilmesidir.

İlgili soruların yöneltilebileceği adresler:

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
Birleşmiş Milletler Ofisi, Cenevre
8-14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10
Switzerland

New York Ofisi:
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
Birleşmiş Milletler
New York, NY 10017
Amerika Birleşik Devletleri

Basıldığı yer: Birleşmiş Milletler, Cenevre ISSN 1014-5567
GE.04-40463–Nisan 2004–11,845

